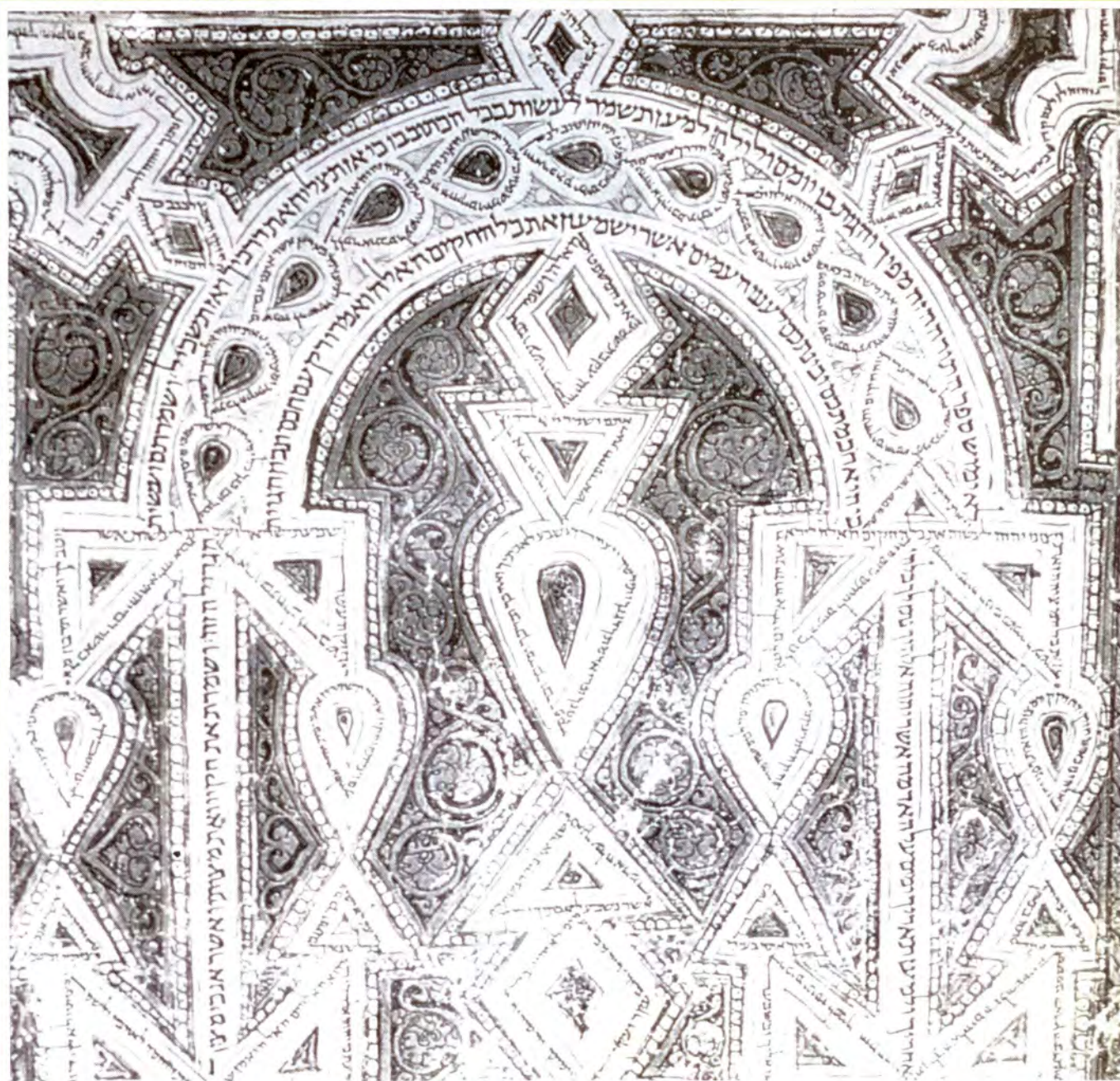

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ζ • ΤΕΥΧΟΣ 69 • ΜΑΪΟΣ 1984 • ΙΓΙΑΡ 5744

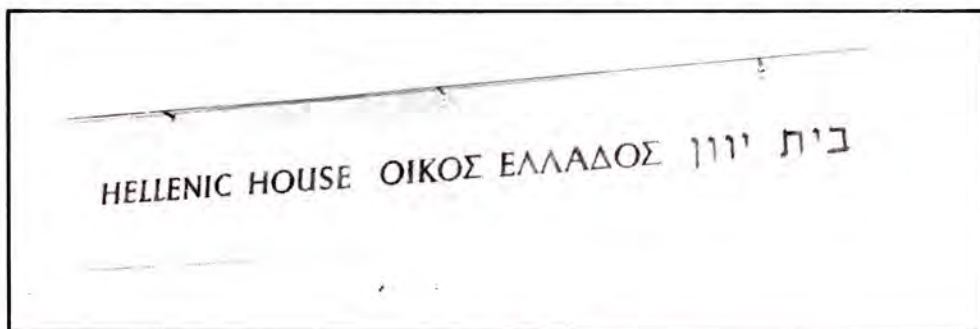

לא ימוש ספר התורה הזה מפך והגית בו יומם ולילה

«Δέν θέλει ἀπομακρυνθεῖ τοῦτο τό βιβλίον τοῦ Νόμου ἀπο τοῦ στόματός σου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ
θέλεις μελετᾶ ἡμέραν καί νύκτα» (Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, 1:8),

‘Ο Οἶκος της ‘Ελλάδος

τοῦ Ἱστορικοῦ — Φιλολόγου Νίκου Σωτηρίου

Στις 14 Μαρτίου τὸ Ἑβραϊκὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐγκαινίασε τὸ Τμήμα τῆς Σχολῆς, στὸ ὁποῖο θὰ διδάσκονται οἱ Ἀνθρωπιστικὲς Σπουδές. Ἡ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ τμήματος θ' ἀποτελέσει σημαντικό βῆμα στὴν κοινὴ προσπάθεια τῶν δύο λαῶν (τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἰσραηλινικοῦ) μέσα στὸ σύγχρονο κόσμον νὰ προάγουν τὴ μελέτη τῶν μεγάλων πολιτισμικῶν παραδόσεων τους.

Τόσο ὁ πολιτισμὸς πού ἀναπτύχθηκε στὴ διάρκεια τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὅσο κι ἐκεῖνος πού εἶδε τὸ φῶς τῆς ἱστορίας μέσα στὶς ἀπερίγραπτες ὁδύνες καὶ περιπέτειες τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ἀπέτέλεσαν τὸ συμπαγὲς ὑπόβαθρο πάνω στὸ ὁποῖο ἀργότερα ἀναπτύχθηκε ὁ σημερινός πολιτισμός. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, μποροῦμε νὰ ὑπολογίσουμε ὅτι σήμερα, μέσα στὴ δίνη τῆς πολιτισμικῆς κρίσης τοῦ κόσμου μας, ἡ ἀπὸ κοινού μελέτη καὶ προαγωγή τῆς ἔρευνας τῶν πολιτισμικῶν παραδόσεων Ἑλλάδος καὶ Ἰσραὴλ, μπορεῖ νὰ δώσει τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα στοιχεῖα - ἀπαντήσεις στὴ σημερινή κρίση. Οἱ ἀξίες, οἱ φιλοσοφικὲς ἐνατενίσεις, ἡ θρησκευτικὴ ἀφοσίωση, τὰ ποιητικὰ δημιουργήματα, οἱ ἐμπειρίες καὶ τῶν δύο λαῶν πού ἀποτυπώνονται στὴ σκέψη καὶ τὴ γλώσσα τους, περιέχουν ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, πού δυναμικά καὶ πρωτότυπα ἀξιοποιούμενα μπορεῖ νὰ συμβάλουν στὴν παραπέρα πορεία τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἄν σκεφθοῦμε μάλιστα ὅτι ἡ κοινὴ μοῖρα τῶν δύο λαῶν τοὺς ἔταξε, μέσα σὲ κρίσιμα σταυροδρόμια τῆς ἱστορικῆς τους περιπέτειας, νὰ συντηροῦν μὲ πόνο καὶ αἷμα τίς μακραίωνες παραδόσεις τους, καταλαβαίνουμε καλύτερα τὴ βαθύτερη σημασία τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῶν καὶ Κλασικῶν Σπουδῶν. Γλωσσικά καὶ πολιτισμικά εἴμαστε δύο λαοὶ μόνοι μέσα στὴν ἱστορία καὶ γιὰ νὰ ἐπιβιώσουμε εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ σκύψουμε μὲ ἀγάπη καὶ ἀφοσίωση στὶς μεγάλες πολιτισμικὲς παραδόσεις καὶ κατακτήσεις μας. Μόνο ἔτσι θ' ἀποκτήσουμε τίς δυνατότητες μιᾶς οὐσιαστικότερης αὐτογνωσίας, πού εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ἐπιβίωσής μας στὸ σημερινὸ κόσμον, πού γνωρίζει τεράστιες ἀνακατατάξεις σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῶν ἀνθρώπινων δραστηριοτήτων.

Ἄλλοι λαοὶ ἐκτός ἀπὸ τὸν πληθυσμιακὸ τους ὄγκον, διαθέτουν καὶ ἀπέραντες ἐκτάσεις καὶ πολιτισμικὴ ὁμοιογένεια. Καὶ εἶναι πρωταρχικὴ ἀνάγκη, σήμερα ἰδιαίτερα, ὁ εὐρύς, ὁ οἰκουμενικός, ὁ παγκόσμιος πολιτισμικός διάλογος. Ἀφοῦ προηγουμένως ὑπάρξει βαθιὰ γνώση τοῦ δικοῦ μας πολιτισμοῦ, τῶν βαθύτερων ἀξιών του.

Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν, πού δημοσιεύθηκε, γίνεται ἀμέσως κατανοητὴ ἡ ποιότητα τῶν διδασκομένων θεμάτων,

πού καλύπτουν ἓνα εὐρύτατο πεδίο τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ, τι ὠραιότερον ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ Ἑλληνικὴ σκέψη μέσα σ' ἓνα περιβάλλον, στὸ ὁποῖο γιὰ πρώτη φορά, στὴν παγκόσμια ἱστορία, ὁ Θεός, ὡς πρόσωπον, μίλησε στὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἀπὸ τότε τὸν συντρόφεψε στὰ ἱλιγγιώδη ἱστορικὰ βήματά του. Στὴ διάθεση ἐπίσης τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν ἐρευνῶν θὰ βρίσκονται σημαντικὲς βιβλιοθηκὲς μὲ πλούσιο περιεχόμενο.

Ἡ οὐσία τῆς βαθύτερης κρίσης τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ εἶναι κρίση ἀνθρωπολογικὴ. Ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ σημερινὸ πολιτισμὸ ἐγίνε προβληματικὴ, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Τὸ ὑπέροχον δῶρημα τοῦ πνεύματος καὶ ἡ συνειδητὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας, πού ἀποτυπώνουν παρυστατικότερα, ἀπ' ὅ,τιδήποτε ἄλλο τὴν προσωπικὴ σχέση ἀνθρώπου-Θεοῦ, ἀναζητοῦν νέους ἢ καλύτερα ἓνα μεγάλο σκοπὸ, ἓνα νόημα κι ἓνα στόχο. Ὅχι μὲ τὴν ἀρνησὴ τῆς προόδου ἀλλὰ μὲ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς μέ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού συνοδεύουν τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἀνοιγμα τῆς ἀνθρώπινης συνειδητῆς στὸν κόσμον. Ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοσοφία, οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν ἐπιστημῶν, οἱ διανθρωπίνες σχέσεις καὶ οἱ ἐπιστῆμες πού τίς μελετοῦν, χρειάζονται ἓνα νέο προσανατολισμὸ, μιὰ νέα καταξίωση μέσα σ' ἓνα κλίμα ἀπαξίωσης.

Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ νέα πραγματικότητα πρέπει νὰ πάρουμε τὸ δρόμον πρὸς τίς πηγές. Νὰ ξαναδοῦμε τὴν ἱστορικὴ μας πολιτισμικὴ περιπέτεια ὅχι μόνον ἀπὸ ἀνάγκη γιὰ γνώσεις. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ βαθύτερη ὑπαρξιακὴ μας ἀνάγκη ν' ἀνοίξουμε ἓνα νέο διάλογον μ' αὐτὴν. Θὰ ἦταν περιττὸ ν' ἀναφέραμε ὅτι τόσο ἡ Βίβλος, ὅπου ἀποτυπώνεται μὲ χίλια χρώματα ἡ ἀτελείωτη περιπέτεια τῆς συνομιλίας τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ μὲ τὸν Ἰσραὴλ, ὅσο καὶ ἡ πλατωνικὴ καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ σκέψη, ἡ κλασσικὴ λυρική ποίηση καὶ ἡ τραγωδία τροφοδότησαν πλούσια καὶ κατάρδευσαν καὶ γονιμοποίησαν τὸν πολιτισμὸν μας.

Ἀκροζυγιαζόμεστε σήμερα στὴν ἀναζήτησιν τῶν ὁρίων μας. Ἀναζητᾶμε ἓνα φῶς τῆς ὑπαρξιακῆς μας περιπέτειας. Πού νὰ μὴ μᾶς βγάλει σὲ ἀπευκαίσιες λύσεις. Ἀναζητᾶμε νὰ κατανοήσουμε τὰ μέτρα μας, ὅχι σάν μιὰ ἀτελείωτη θρηνωδία μέσα σ' ἓνα ἀνοημάτιστον πολιτισμὸ. Ἀναζητᾶμε περισσότερο μιὰ νέα προφητικὴ γλώσσα. Μιὰ νέα ἔκφραση ποιητικῆς, προφητικῆς, οἰκουμενικῆς. Ἡ Βίβλος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Σκέψη, μ' ὅλο τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μεγαλεῖον πού ἐκρυσαν σ' αὐτὰ στὸν ἱστορικὸν τους χειμασμό οἱ δύο λαοὶ μας, εἶναι ἀπαραίτητα.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τὸ ἐξώφυλλον τῆς περιφημῆς Βίβλου τοῦ Λένινγκραδ. Ἀντεγρᾶφη ἀπὸ τὸν κώδικα τοῦ Μωυσὴ μπέν Ἀσέρ ἀπὸ τὸν Μεβοράχ Ἀκοέν μπέν Γιοσέφ — Κάιρο 1008. Φυλάσσεται στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Λένινγκραδ.

Ο κ. Λ. Μπενμαγιόρ, Πρόεδρος της 'Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης με τό κλειδί του Οίκου της 'Ελλάδος πού τού παρέδωσε ο Πρόεδρος του Πανεπιστημίου της 'Ιερουσαλήμ κ. Ντόν Πατίνκιν (δεξιά) Στο άκρο άριστερά ο κ. Κ. 'Αλαβάνος και στο άκρο δεξιά ο Πρόεδρος κ. Κων. Τσάτσος έχοντας δίπλα του τόν Δήμαρχο Θεσσαλονίκης κ. Θ. Μαναβή καί στή συνέχεια ο καθηγητής 'Αρχαιολόγος Μανόλης 'Ανδρονίκος.

'Εγκαινιάσθηκε ο Οίκος της 'Ελλάδος στο 'Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της 'Ιερουσαλήμ

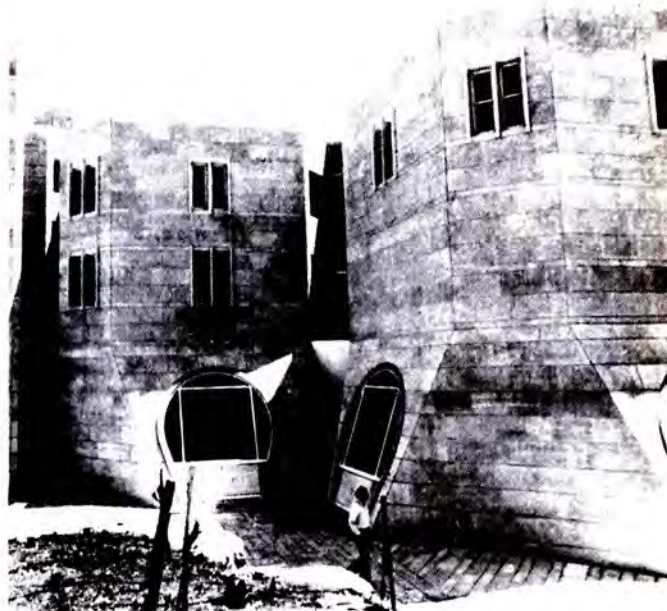
Ο Οίκος της 'Ελλάδος, δωρεά από τήν 'Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης στή μνήμη τών σφαγιασθέντων από τούς Ναζί 'Εβραίων σπουδαστών της 'Ελλάδος, έτέθη σέ λειτουργία μετά από μία βαθυσήμαντη πνευματική τελετή καί αποτελεί οργανικό τμήμα του 'Εβραϊκού Πανεπιστημίου της 'Ιερουσαλήμ γιά νά καλλιεργεί τόν ελληνικό πολιτισμό, όπου από τόν καιρό του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου συναντώνται γόνιμα οί δύο περιούσιοι Λαοί, της 'Ελλάδος καί του 'Ισραήλ, συνεισφέροντας στόν πανανθρώπινο πολιτισμό τίς μέγιστες τών αξιών του.

Μίλησαν στά έγκαίνια ο εκπρόσωπος της 'Ελληνικής Κυβερνήσεως, Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Πολιτισμού κ. Κ. 'Αλαβάνος, (Είπε χαρακτηριστικά: «Ο φόρος πού όφείλουμε όλοι στό 'Ολοκαύτωμα είναι ή ειρήνη»), ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Θ. Μαναβής καί ο Πρόεδρος της 'Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης κ. Λ. Μπενμαγιόρ («Δέν κάναμε ούτε δωρεά, ούτε εύεργεσία. Κάναμε απλώς τό καθήκον μας απέναντι στίς νεώτερες γενιές, τίς όποιες ένώνει τό μέλλον», ανέφερε στήν ομιλία του).

Στό Συμπόσιο, πού προηγήθηκε τών έγκαίνιων, μίλησαν ο άκαδημαϊκός πρώην Πρόεδρος της 'Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κων. Τσάτσος, ο Γεν. Γραμματέας της 'Ακαδημίας 'Αθηνών καθηγητής κ. Κων. Τρυπάνης, μέ θέμα: «'Η 'Ελληνιστική επίδραση στήν 'Ιουδαϊκή φιλολογία» διακεκριμένοι ελληνιστάί καί φιλόσοφοι 'Εβραίοι καθηγηταί καί ο Πρόεδρος του 'Εβραϊκού Πανεπιστημίου, πού αναφέρθηκαν όλοι, μέ πρωτότυπες εργασίες, στά κοινά σημεία όπου συναντώνται ο άρχαίος ελληνισμός καί ο έβραϊκός πολιτισμός. Οί όμιλίες, πού προβλέπεται νά έκδοθούν σέ ειδικό τιμητικό τόμο, πρόκειται νά αποτελέσουν ένα πλούσιο πνευματικό γεγονός.

'Η παρουσία του Πατριάρχου 'Ιεροσολύμων κ. **Διοδώρου Α'** σέ όλες τίς τελετές, προσέδωσε ιδιαίτερη αίγλη καί έπeseήμανε τήν αιώνια παρουσία της ελληνικής 'Ορθοδοξίας στήν 'Αγία Πόλη. Ο Πατριάρχης προσεφώνησε ως άδελφούς τούς 'Ελληνες 'Ισραηλίτες καί άπένειμε ειδικά τιμητικά μετάλλια του Παναγίου Τάφου καί της 'Αγιοταφικής 'Αδελφότητας στούς εκπροσώπους της 'Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης. 'Ετίμησε έξ τ-

σου ένωρίτερα τόν Πρόεδρο κ. Κων. Τσάτσο καί όλα τά μέλη της ελληνικής αποστολής μέ άνώτατες διακρίσεις. 'Εκπρόσωποι του Κεντρικού 'Ισραηλιτικού Συμβουλίου της 'Ελλάδος, της 'Ισραηλιτικής Κοινότητας της 'Αθήνας καί τών Συνδέσμων Φιλίας 'Ελλάδος — 'Ισραήλ καί Κύπρου — 'Ισραήλ ήσαν μεταξύ τών έπισήμων προσκεκλημένων.

Τήν ελληνική άντιπροσωπεία (στήν όποία μετείχαν επίσης ή κ. **Ελένη Βλάχου**, ο καθηγητής κ. **Μ. 'Ανδρόνικος**, ο Διευθυντής της ΕΡΤ κ. **Ιακ. Καμπανέλλης** κ.ά.) δέχτηκαν σέ επίσημη άκρόαση ο Πρόεδρος καί ο Πρωθυπουργός του 'Ισραήλ κ.κ. Χέρτσσογκ καί Σαμίρ. Στήν άκρόαση του Προέδρου **Χέρτσσογκ** μίλησε ο Δημαρχεύων της κατεχομένης 'Αμμοχώστου κ. **Παπαβασιλείου**, ύπενθυμίζοντας ότι οί Κύπριοι, πού πάντοτε έζησαν ως άδελφοί μέ τούς 'Εβραίους, ζούν σήμερα τήν ίδια τραγωδία, διότι τό 40% της Κύπρου κατέχεται παράνομα επί δέκα χρόνια τώρα από ξένα στρατεύματα κατοχής.

Ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία καί οἱ Ἑβραῖοι

προσηλυτισθεῖ ἀπό ἑβραϊκές οἰκογένειες, ἐξακολουθοῦσαν νά τηροῦν τίς ἰουδαϊκές συνήθειες καί τίς Ραββινικές ἐρμηνείες. Γιά τοῦτο ὁ Χρυσόστομος εἶναι σκληρός στούς ἀντιεβραϊκοῦς ἀφορισμούς του. Ἀκούστε μερικά ἀποσπάσματα:

«Σάν τό ζῶο πού παχύνθηκε μέ ὅ,τι εἶναι δυνατό νά φάγει, καί κατόπιν πεισμώνει καί καθίσταται δύσκολο στόν ἐλεγχό, ἔτσι καί μέ τόν ἑβραϊκό λαό. Ὑποπέσαντες, λόγω τῆς πολυφαγίας καί τῆς οἰνοποσίας, σέ κατάσταση ἀπόλυτης καταπτώσεως, περιφέρονται ἐν χαρᾷ ἀρνούμενοι νά δεχθοῦν τόν ζυγό τοῦ Χριστοῦ»¹⁷. Ἡ τοῦτο:

«Ἄν ὁ χώρος τῆς λατρείας τους ἦταν τίς μέρες ἐκεῖνες φωλιά ληστῶν, τότε, τό στοιχεῖο ἐκεῖνο πού κυριάρχησε στόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, ἐπιζει ἀκόμη. Ἄν κάποιος σήμερα τόν ἀποκαλέσει πορνεῖο ἢ κρυοσφῆγετο ἐγκληματιῶν ἢ ἡσυχαστήριό δαιμόνων ἢ πύργο τοῦ Διαβόλου ἢ κρημνός καί λάκκος ὀλικῆς καταστροφῆς ἢ μέ ὅποιοδῆποτε ἄλλο ὄνομα, τότε, θά ἐκφραζόταν κατά τρόπο ἐπιεικέστερο ἀπό ὅσο ταιριάζει στόν χώρο»¹⁸. Ἡ, ἀκούστε αὐτό:

«Ὁ χώρος ὅπου ἐκτίθεται ἡ πόρνη εἶναι ἕνα πορνεῖο. Χειρότερα ἀκόμη ἡ συναγωγή δέν εἶναι μόνο πορνεῖο καί θέατρο· εἶναι ἐπίσης ἄντρον ληστῶν καί σπηλιά ἀγρίων ζώων... ὅπου δέν συμπεριφέρονται καλύτερα ἀπό τά γουρούνια καί τούς τράγους, ὅπου ζοῦν βάση τοῦ νόμου τῆς ἀκολασίας καί τῆς ἀδελφείας· μόνο ἕνα πράγμα καταλαβαίνουν, νά χορταίνουν καί νά μεθοῦν...»¹⁹.

Δύο ἀκόμη, τελευταῖα, ἀποσπάσματα. «Δέν ἀκούσατε τούς λόγους τοῦ προηγούμενου κηρύγματός μου, ὅπου ἀποδείχθηκε μέ σαφήνεια ὅτι, οἱ δαίμονες κατοικοῦν στήν ψυχὴ τῶν Ἑβραίων καί στούς χώρους ὅπου συναθροίζονται»²⁰. «Τά ζῶα τά ἀκατάλληλα γιά ἐργασία, ξεχωρίζονται γιά σφαγὴ· αὐτό ἀκριβῶς συνέβη καί μέ τούς Ἑβραίους»²¹. Εἶμαι βέβαιος πῶς θά συμφωνήσετε ὅτι, τά κηρύγματα αὐτοῦ τοῦ Χριστιανοῦ ἀγίου πολύ λίγο ἀπέχουν ἀπό ὀρισμένες ἀπόψεις τοῦ *Der Sturmer*.

Ἡ θέσις τῶν Ἑβραίων στή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία

Τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου οἱ Χριστιανοὶ ἀνῆλθαν στήν ἐξουσία. Δέν προκαλεῖ ἐντύπωση τό γεγονός ὅτι σύντομα στράφηκαν κατά τῶν Ἑβραίων. Ὁ Ἰουδαϊσμός ὑπῆρξε ἡ μόνη διαφωνοῦσα καί μὴ χριστιανική πίστις πού διατήρησε τὴ νομιμότητά της στόν κόσμο τῆς Χριστιανοσύνης. Θά γινόταν ἀνεκτὴ μόνο σάν μιά παρία - θρησκεία. Ὁ Ἰουδαϊσμός ἔπρεπε νά παραμείνει μέχρι τό τέλος τῶν ἡμερῶν ὡς μιά κενὴ θρησκεία πού εἶχε ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἐκλεκτικὴ θέση του καί εἶχε χάσει τὴν ἐσωτερικὴ πνευματικὴ του ἰσχὺ. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ οἱ Ἑβραῖοι εἴτε θά ἀνεγνώριζαν τελικά τό σφάλμα τους, εἴτε θά καταδικάζονταν σέ αἰώνια καταδίκη. Ἡ Ἐκκλησία ἔπρεπε νά ἐπιζητήσει τὸν ἄμεσο προσηλυτισμὸ τῶν Ἑβραίων καί νά μεριμνοῦσε γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἑβραίων ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ νομοθεσία λειτούργησε ἀδυσώπητα γιὰ τὴν ἐπιβολὴ αὐτῆς τῆς θεολογικῆς ἀντιλήψεως. Πρῶτα, ἀπαγορεύθηκε στοὺς Ἑβραίους νά ἔχουν Χριστιανούς δούλους ἢ ὑπηρέτες — ἕνας καταστρεπτικὸς κανονισμός γιὰ μιά οἰκονομία πού στηριζόταν στοὺς δούλους. Ἀπαγορεύθηκε διὰ νόμου, στοὺς Ἑβραίους νά προσηλυτίζουσιν· μέ βάση τὸν κανόνα ὅτι ἡ βάπτισις εἶ-

ναι ἔγκυρος *ex opere operator*, ἀκόμη καί ὁ βίαια βαπτισθεὶς Ἑβραῖος δέν μπορούσε νά ἐπανεέλθει στόν Ἰουδαϊσμό. Οἱ Ἑβραῖοι, σταδιακά, ἀποκλείσθηκαν διὰ νόμου ἀπὸ τὰ δημόσια ἀξιώματα διότι διαφορετικὰ θά μπορούσαν νά ἀσκοῦν ἐξουσία ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν. Τό ἀξίωμα τοῦ Ἰουδαίου Πατριάρχου καταργήθηκε, ἡ δὲ περιουσία του διοχετεύθηκε στό κράτος. Οἱ Ἑβραῖοι ὑποχρεώθηκαν νά τηροῦν τοὺς χριστιανικοὺς νόμους περὶ γάμου καί διαζυγίου. Ἐγκαινιάσθηκε, μιά μορφή ἀπαρχαίντ. Ὁ γάμος μέ Ἑβραῖο, ἔθεωρεῖτο μοιχεία. Ἡ κατήχησις γιὰ τοὺς Ἑβραίους ἦταν πιά μακρόχρονη ἀπὸ ὅτι γιὰ τοὺς Ἑθνικοὺς, καί κατὰ τὴ βάπτισή τους ὑποχρεώνονταν νά καταρασθοῦν τὸν ἑβραϊκὸ λαό.

Ἐνα σπουδαῖο ἐπεισόδιο ἔλαβε χώρα τὸ 388 μ.Χ. ὅταν, μέ τὴν προτροπὴ τοῦ τοπικοῦ ἐπισκόπου, καταστράφηκε μιά Συναγωγὴ στὴν παραμεθόρια πόλη Callincium. Ὁ ἄγ. Ἀμβρόσιος ἔγραψε στόν αὐτοκράτορα ζητώντας τὴν ἀνάκληση τοῦ διατάγματος πού ἀπαίτουσε ἵπὸ τὸν τοπικὸ ἐπίσκοπο νά ἀνεύρει τὰ χρήματα γιὰ τὴν ἐκ νέου ἀνοικοδόμησις τῆς συναγωγῆς. Ὁ ἄγ. Ἀμβρόσιος τὴν ἀποκάλεσε «καταφύγιο ἀπίστων, οἰκο ἀσεβῶν, κρυοσφῆγετο τρελῶν, τελούντων ὑπὸ τὴν Θεϊκὴν καταδίκη». Ὁ αὐτοκράτορας ἀπέσυρε τὸ διάταγμα, ἀλλὰ διέταξε τὴν ἐπιστροφή τῆς κλαπείσης περιουσίας. Αὐτὸ δέν ἔφθανε γιὰ τὸν Ἀμβρόσιο. Μιά Κυριακὴ, κατὰ τὴ λειτουργία, κατῆλθε ἀπὸ τὸν ἄμβωνα γιὰ νά ἀντικρύσει τὸν αὐτοκράτορα, λέγοντας δημοσίως ὅτι ἀδυνατεῖ νά συνεχίσει τὴν Εὐχαριστία, ἐκτός ἂν συμφωνοῦσε ὅτι δέν θά ὑπῆρχαν ἐπανορθώσεις καί καμιά ἀπολύτως τιμωρία. Ὁ αὐτοκράτορας ἀναγκαστικὰ συμφώνησε.²²

Βυζαντινὸ μωσαϊκὸ δάπεδο μέ ἑλληνικὴ ἐπιγραφή πού ἀνακαλύφθηκε στὴν Καισάρεια.

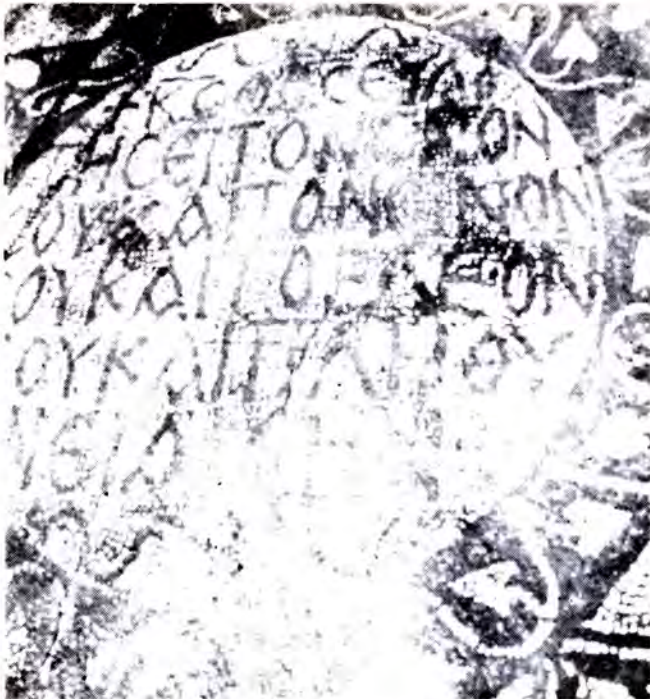
Ὁ Κώδικας Ἀστικοῦ Δικαίου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ 529 μ.Χ., ὑποβίβασε ἀκόμη περισσότερο τὴ θέση τῶν Ἑβραίων. Ὁ Ἰουδαϊσμός δέν ἀποτελοῦσε πλέον νόμι-

Ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία καί οἱ Ἑβραῖοι

μη θρησκεία, ἀλλά τελοῦσε ὑπό τήν κρίση τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα νά ἀποφαίνεται κατὰ τό δοκοῦν. Οἱ Ἑβραῖοι θά ἐξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν σάν μιὰ ζωντανή ἀπόδειξη τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν τῆς Θείας τιμωρίας, τόσο σάν ἐπιβεβαίωση τῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅσο, τελικά, γιά νά πεισθοῦν οἱ Ἑβραῖοι περί τῆς ἀλήθειας αὐτῆς. Ἐξαιτίας τοῦ συγκεντρωτικοῦ χαρακτήρος τῆς ἐξουσίας στήν Ἀνατολική Αὐτοκρατορία, ἡ μοῖρα τῶν Ἑβραίων ἐκεῖ ἦταν καλύτερη ἀπό ὅτι στήν Δυτική Αὐτοκρατορία, μέ τή μίση κατὰ τῶν Ἑβραίων καί τήν γκεττοποίησή τους. Μόνο ὅταν οἱ Δυτικοί Σταυροφόροι κατέλαβαν τό Βυζάντιο, κατὰ τή διάρκεια τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας, εἰσήχθησαν στήν Ἀνατολή ἐπαχθεῖς συνήθειες ὅπως, ὁ ἐξαναγκασμός τῶν Ἑβραίων νά φτύνουν ἐπὶ τῆς περιτομῆς τους, ἀγνωστες μέχρι πρότινος.

Ἡ θέσις τῶν Ἑβραίων στή Δύση κατὰ τόν Μεσαίωνα

Στή Δύση, τό χρονικό τῆς Ἰσπανίας ξεχωρίζει ἰδιαίτερα. Ἐπὶ ἑκατὸν εἴκοσι πέντε χρόνια (588 - 711) βασιλεῖς καί ἐπίσκοποι συνεργάσθηκαν γιά τόν βίαιο προσηλυτισμό τῶν Ἑβραίων τῆς Ἰσπανίας. Ἀντιθέτως, ἡ ἀραβική κατάκτηση τῆς Ἰσπανίας, πρόσφερε στοὺς Ἑβραίους ἑξακόσια χρόνια σχετικῆς γαλήνης καί εὐδαιμονίας. Ὅταν ἐκδιώχθηκαν οἱ Ἀραβες ἀπό τήν Ἰσπανία, ἐκεῖνοι πού ἀπέβλεπαν σέ δημόσια ἀξιώματα ἔπρεπε νά παρουσιάσουν τό γενεαλογικό τους σχεδιάγραμμα στήν Ἱερά Ἐξέταση, γιά νά ἀποδείξουν ὅτι δέν ὑ-

Στὰ περίφημα Μωσαϊκά τῆς Τιβερίδος, μνημεῖα τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὸν Ἰουδαϊκό κόσμο. Τό νόημα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας παραμένει ἀρχαῖο καί ἀρχικό.

πῆρχε καμμιὰ κρυφὴ ἑβραϊκὴ προγονικὴ ρίζα. Οἱ νόμοι αὐτοὶ παρέμειναν ἐν ἰσχύ στὰ βιβλία ὁρισμένων καθολικῶν θρησκευτικῶν ὁμάδων, μέχρι τὸν εἰκοστὸ αἰώνα. Αὐτοί, ἀποτελοῦν τοὺς προγόνους τῶν ναζιστικῶν νόμων τῆς Νυρεμβέργης.

Εἶμαι βέβαιος, δέν χρειάζεσθε νά ἀσχοληθῶ λεπτομερῶς μέ τίς φοβερές συνθήκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες ὑ-

ποχρεώθηκαν οἱ Ἑβραῖοι νά ζήσουν στὸ ἀπόγειο τῆς Μεσαιωνικῆς Εὐρώπης. Μὲ τὴ λήξη τῆς περιόδου, οἱ Ἑβραῖοι ἔχουν περιορισθεῖ στήν πολιτικὴ ὑποτέλεια, τὴν κοινωνικὴ ἀναισχυντία, τὴν γκεττοποίησι, τὴν οικονομικὴ καταστροφὴ, καί εἶναι ἐκθετοὶ στῇ βίᾳ, τὴν αὐθαίρετη ἐκμετάλλευσή καὶ τίς διώξεις.

Τό μόνο πρόσωπο πού μπορούσε νά προστατέψει τὸν Ἑβραῖο ἀπὸ τὴ δολοφονία, ἦταν ὁ Πρίγκηπας. Ὡς ἐκ τούτου, οἱ Ἑβραῖοι κατέστησαν ἡ προσωπικὴ περιουσία του. Οἱ Ἑβραῖοι ἀπαγορευόταν νά φέρουν ὄπλα καὶ κατέστησαν ἴσοι μέ δουλοπάροικους. Ἡ Τέταρτη Λουθηριανὴ Σύνοδος θέσπισε εἰδικές ἐνδυμασίες. Ἡ ἀποδοτικὴ ἀπασχόληση τῶν Ἑβραίων ὡς δανειστὲς χρημάτων, κατέστη προσωπικὴ κερδοφόρος πηγὴ γιά τὸν Πρίγκηπα ἔπειδὴ δὲ ὁ τοκισμὸς κατεδικάζετο, τοῦτο θεωρήθηκε σάν ἓνα σημεῖο τῆς Θείας καταδίκης τους. Ἐνα ἀπὸ τὰ πλέον φαρμακερά ἀντιεβραϊκά βιβλία στὰ τέλη τοῦ Μεσαίωνα φέρει τὸν τίτλο: «Οἱ Ἑβραῖοι καὶ τὰ ψεύδη τους», τοῦ Μαρτίνου Λούθηρου. Οἱ Ἑβραῖοι διέφυγαν στήν Πολωνία καὶ τὴ Ρωσία ὅπου, ἀργότερα ὑπῆρξαν τὰ θύματα τῶν πογκρόμ.

Στὸ μεταξὺ ἡ Εὐρώπη ἔφθασε σέ σημεῖο παροξυσμοῦ μέ τοὺς Ἑβραίους. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἑβραίου στὸ μυαλό τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἐκείνη τοῦ παραμορφωμένου τέρατος, μέ κέρατα, μέ οὐρά, μέ δίχληλα καὶ αἰχμηρὰ νύχια καὶ μιὰ ἀποπνευκτικὴ δυσσομία. Αὕτη ἦταν ἡ λαϊκὴ μνήμη γιά τοὺς Ἑβραίους, ἀπὸ ὅπου ὁ ναζισμὸς ἀντλήσε μέ τόση μανία.

Ἀντισημιτισμός στήν ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ

Οἱ νομικὲς ἀτέλειες στῇ δυτικῇ κοινωνία διήρκεσαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τὸν δέκατο ἔννατο αἰῶνα, ὅταν οἱ φιλελεύθεροι ἐπαναστάσεις ἐλιώσαν τίς νομικὲς δομές τῆς Χριστιανοσύνης. Μὲ αὐτό τὸν τρόπο, ἡ Διαφώτιση κατέστρεψε ἢ ἔτεινε νά καταστρέψει τό ἰσχυρὸ συλλογικὸ συναίσθημα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Τό ἔθνος - κράτος δέν μπορούσε νά ἀνεχθεῖ τὴν αὐτοδιοίκηση τῶν θρησκευτικῶν ὁμάδων καὶ ἔτσι ξεκίνησε ἡ διαδικασία τῆς ἀποθρησκευτικοποιήσεως. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν προγενέστερη κατάσταση στὴ νέα, ἄρχισε μέ τὸν θεολογικὸ ἀντιϊουδαϊσμό καὶ τὸν ρατσιστικὸ ἀντισημιτισμό. Ὁ χειραφετημένος Ἑβραῖος ἀποζήτησε τὴν ἀφομοίωση γιά λόγους ἐγκοσμιότητος, ὅμως ἡ χριστιανικὴ κοινωνία τοῦ ἐπέβαλε ἀκόμη τὴν φυλετικὴ ἰδιαιτερότητά του, σάν μέλους τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ. Ὡς εὐεργετούμενοι ἀπὸ τὴν ἀποθρησκευτικοποίηση, οἱ Ἑβραῖοι κατέστησαν οἱ συμβολικοὶ εκπρόσωποι τῆς διαλύσεως τῆς Χριστιανοσύνης.

Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνεξίθρησκη φιλελεύθερη κοινωνία ξεπήδησε τό ναζιστικὸ κίνημα, σάν ἀντίδραση στὴν προφανὴ ἀνικανότητα τοῦ φιλελευθερισμοῦ νά ἀντιμετωπίσει τὴν κατάσταση στὴν Γερμανία. Ἡ φυλετικὴ θεωρία του ἦταν καινούργια, ὅμως ἡ ἰδέα τοῦ μίσους κατὰ τῶν Ἑβραίων ἀντλείται ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό. Κατὰ τὴν χριστιανικὴ ἀποψη ὁ Ἑβραῖος δέν πρέπει νά ἐξοντωθεῖ, ἀλλὰ γίνεται ἀνεκτός ὡς σύμβολο τῆς Θεϊκῆς τιμωρίας: ἐναπόκειται στὸν Θεὸ νά τὸν καταδικάσει στὸν αἰώνιο Ἀδ. Μὲ τὴν ἀποθρησκευτικοποίηση, ὅμως ἡ ἐξουσία αὐτὴ πού παρείχετο στὸ Θεό, ἀναλήφθηκε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Λογικὴ συνέπεια αὐτοῦ εἶναι ὅτι, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἐκτελέσει αὐτὸ πού ἄλλοτε τελοῦσε ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴ δικαιοδοσία τοῦ Θεοῦ δηλαδή, τὴν τελικὴ λύση τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ²³. Αὐτὸ ἐπεχείρησαν οἱ ναζί καὶ ἔξι ἑκατομμύρια Ἑβραῖοι χάθηκαν στὴν Εὐρώπη κάτω ἀπὸ συνθήκες ἀπαράμιλλης σκληρότητας καὶ κτηνωδίας.

ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ 40ή ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΒΡΑΪΣΜΟΥ

Σειρά εκδηλώσεων διοργάνωσε από 26 - 29 'Απριλίου 1984 τό Κεντρικό 'Ισραηλιτικό Συμβούλιο 'Ελλάδος γιά νά τιμήσει τήν 40ή επέτειο από τό 'Ολοκαύτωμα τών πατέρων καί αδελφών μας.

ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Τήν Πέμπτη 26 'Απριλίου, στίς 8 μ.μ., στήν αίθουσα τής 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας, έγινε ειδική πνευματική τελετή, μέ όμιλητή τόν καθηγητή κ. **Κων. Μπόνη**, μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. 'Ο καθηγητής κ. Μπόνης μίλησε μέ θέμα: «'Από τού Μαρτυρίου εις τήν αναφαίρετον δόξαν». Στήν ύψηλου περιεχομένου όμιλία του ό καθηγητής κ. Μπόνης αναφέρθηκε, μέ γνώση λόγου καί βαθύ στοχασμό, καί στά σημεία πού ένώνουν καί διασυνδέουν τόν 'Ιουδαϊσμό μέ τόν Χριστιανισμό.

Τόν όμιλητή προλόγησε ό πρόεδρος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών καθηγητής κ. **Γ. Μιχαηλίδης -Νουάρος**, ό όποίος διάβασε καί τό ειδικό ψήφισμα τής 'Ακαδημίας. 'Επιπλέον, ό κ. Μιχαηλίδης Νουάρος αναφέρθηκε στήν όλη τραγωδία τού 'Ολοκαυτώματος.

Στήν τελετή παρέστησαν, έκτός τών άλλων: εκπρόσωπος τού 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνών, ό αντιδήμαρχος 'Αθηναίων, ό κ. πρωθυπουργός κ. **Π. Κανελλόπουλος**, ό πρόεδρος τών Προοδευτικών κ. **Σπ. Μαρκεζίνης**, ό πρόεδρος τού ΚΟΔΗΣΟ κ. **Ίω. Πεσμαζόγλου**, οί πρ. ύπουργοί κ.κ. **Μ. Κοθρής**, **Γ. 'Αποστολάτος**, κ. **'Αννα Συνοδινού**, βουλευτές, ό πρύτανης τού Πανεπιστημίου 'Αθηνών κ. **Μ. Σταθόπουλος** καί καθηγητές 'Ανωτάτων Σχολών, πρέσβεις κ.ά.

ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Τήν Κυριακή 29 'Απριλίου, στίς 10.30 π.μ., στό Γ' Νεκροταφείο 'Αθηνών ('Ισραηλιτικό τμήμα) έγινε τό έτήσιο Μνημόσυνο γιά τούς 'Ελληνες νεκρούς τού 'Ολοκαυτώματος.

Στό Μνημόσυνο παρέστησαν: 'Εκ μέρους τής κυβερνήσεως ό ύπουργός 'Αναπληρωτής 'Εξωτερικών κ. **Κ. Παπούλιας**. Τήν άξιωματική αντιπολίτευση εκπροσώπησε ό κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος τής Νέας Δημοκρατίας κ. **Ι. Παλαιοκρασσάς**, τό ΚΚΕ ή κ. **Αίμ. 'Υψηλάντη** καί τό ΚΟΔΗΣΟ ό κ. **Χ. Πρωτοπαππās** καί ή κ. **Πεσμαζόγλου**.

'Επίσης παρέστησαν ό τ. 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών κ. **'Ιερώνυμος**, ή κ. **Μ. Παπανδρέου**, οί κ.κ. **Π. Κανελλόπουλος**, **Γ. Μαύρος**, **Ν. 'Αναγνωστόπουλος**, **Δ. Βρεττάκος**, **Μ. 'Εβερτ**, **Αθ. Κρίκος**, **Γ. Μπουγάς**, **Ευ. Πεντάρης**, ό δήμαρχος 'Αθηναίων κ. **Δ. Μπέης**, τής Θεσσαλονίκης κ. **Θ. Μαναβής**, πρέσβεις κι αντιπροσωπείες ξένων χωρών, καθηγητές 'Ανωτάτων 'Ιδρυμάτων, δημοτικοί σύμβουλοι κ.ά. 'Ο όμιλητής τής ημέρας ήταν ό γενικός γραμματέας τού Κ.Ι.Σ. κ. **Ρ. Σαρμπεθάνι**, ένώ μηνύματα άπηύθυναν εκπρόσωποι τού Παγκόσμιου 'Εβραϊκού Συνεδρίου

ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

(Π.Ε.Σ.) (ό κ. **Σουλτάνικ**), τού Γερμανού καγκελαρίου **Χ. Κόλ** (ό δρ. **Στέρκιν**), τού προέδρου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος τής Δ. Γερμανίας **Μπράντ** (ό κ. **Γκ. Γιάν**), καθώς καί ό 'Αρχираββίνος Γαλλίας κ. **Ρ. Σιράτ**, ό όποίος εκπροσώπησ Εύρωπαϊκό Συμβούλιο 'Ισραηλιτικών Κοινοτή

ΞΕΝΟΙ ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕ

Γιά νά τιμήσουν τίς εκδηλώσεις ήλθαν ειδικά 'Ελλάδα, έκτός άπ' όσους αναφέρθηκαν παραπάνω οί κ.κ. 'Αρχираββίνος **Σ. Γκαόν**, τής Παγκος Σεφαραδικής 'Ομοσπονδίας, **Ραββίνος Α. Μαράν** Νέας 'Υόρκης, Δρ **Μ. Γκρηνφόνγκελ**, πρόεδρος Εύρωπαϊκού Τμήματος τού Π.Ε.Σ., **Γ. Φάιγκον**, πρός τού Λατινοαμερικανικού τμήματος τού Π

‘Ημέρα Μνήμης

ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΒΡΑΪΣΜΟΥ

ΑΘΗΝΑ, ΠΕΜΠΤΗ 26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1984
ΑΙΘΟΥΣΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ - ΝΟΥΑΡΟΥ

Προέδρου ‘Ακαδημίας ‘Αθηνών

M

έ πολλή συγκίνηση δέχθηκα την πρόσκληση του Κεντρικού ‘Ισραηλιτικού Συμβουλίου των Κοινοτήτων της ‘Ελλάδος, νά συμμετάσχω στο άποψινό εύλαβικό μνημόσυνο γιά τά σαράντα χρόνια του όλοκαυτώματος των ‘Εβραίων της ‘Ελλάδος καί νά έκφράσω μέ την ιδιότητά μου ως προέδρου της ‘Ακαδημίας ‘Αθηνών καί ως άπλου πολίτη, τή βαθιά όδύνη καί άγανάκτηση πού αίσθάνθηκαν καί αίσθάνονται όλοι οί ‘Έλληνες γιά τά άφάνταστα μαρτύρια, τούς έξευτελισμούς καί τήν έξόντωση πολλών χιλιάδων ‘Ελλήνων ‘Ισραηλιτών καί πολλών εκατομμυρίων όμοθρήσκων τους των εύρωπαϊκών χωρών, έξόντωση πού γεννά τόν άποτροπιασμό καί άποτελεί ένα άνεξίτηλο στίγμα της ιστορίας του 20ού αιώνα. Είναι πολύ λυπηρό, ότι ό 20ός αιώνας, πού άνέτειλε μέ πολλές έλπίδες γιά τήν άνθρωπότητα, παρουσίασε ήδη από τίς πρώτες δεκαετίες του, δύο μεγάλες σελίδες βαρβαρότητας καί έγκληματικότητας: πρώτα τή γενοκτονία των ‘Αρμενίων από τούς Τούρκους τό 1915 καί έπτά χρόνια άργότερα, τό 1922 τήν έξόντωση πάλι από τούς Τούρκους των ελληνικών πληθυσμών της Μικράς ‘Ασίας. ‘Ακόμη, όμως μελανότερες είναι οί σελίδες πού άφορούν τήν έξόντωση των έξι καί πλέον εκατομμυρίων ‘Ισραηλιτών της Εύρώπης, οί όποιοι, χωρίς κανένα λόγο, άλλ’ άπλως λόγω της έβραϊκής καταγωγής τους, υπέστησαν στά χιτλερικά στρατόπεδα ένα μαρτυρικό θάνατο μέ πρωτοφανείς σέ μοχθηρία καί άνατριχιαστικές σέ άπανθρωπία μεθόδους.

Στή νεότερη ‘Ελλάδα οί ‘Ισραηλίτες έγκατεστημένοι πρίν από πολλούς αιώνες σέ διάφορες ελληνικές επαρχίες, ζούσαν καί ζούν άρμονικά μέ τούς χριστιανούς συμπολίτες τους καί συνέβαλαν καί συμβάλλουν σημαντικά στήν εύημερία καί τήν πρόοδο του κοινωνικού συνόλου. ‘Οι καλοί πολίτες, οί ‘Έλληνες ‘Ισραηλίτες έλαβαν μέρος στούς άπελευθερωτικούς καί άμυντικούς άγώνες της χώρας μας καί προσέφεραν τό αίμα καί τόν ιδρώτα τους γιά τήν υπεράσπιση καί τήν προκοπή του έθνους μας. Είναι πολύ γνωστό, ότι κατά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οί ‘Έλληνες ‘Ισραηλίτες πολέμησαν ήρωικά στό πλευρό των λοιπών ‘Ελλήνων στό μέτωπο της Βορ. ‘Ηπείρου καί της ‘Αλβανίας καί ότι πολλοί έπεσαν μαχόμενοι γιά τήν ‘Ελλάδα, από τούς όποιους θά άναφέρω μόνο τόν ήρωα συνταγματάρχη Μαρδοχαίο Φριζή.

Μετά τήν κατάληψη της ‘Ελλάδος από τά γερμανοϊταλικά στρατεύματα, οί ‘Έλληνες ‘Ισραηλίτες συμμερίσθηκαν άρχικά όλες τίς ταλαιπωρίες καί τά δεινά της έχθρικής κατοχής μέχρι της καταρρεύσεως της ‘Ιταλίας, πού έδωσε τήν άφορμή στούς Γερμανούς χιτλερικούς νά άρχίσουν τό συστηματικό διωγμό τους έναντίον όλων των ‘Εβραίων της ‘Ελλάδος. ‘Ο διωγμός αυτός προξένησε βαθύτατη συγκίνηση σ’ όλους τούς λοιπούς ‘Έλληνες καί έγινε άφορμή γιά νά εκδηλώσουν έμπράκτως τά αισθήματά τους της άλληλεγγύης καί της φιλαλληλίας πρός τούς ‘Εβραίους της χώρας μας. ‘Ο ‘Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, ή ‘Ακαδημία ‘Αθηνών, τό Πανεπιστήμιο, τό Πολυτεχνείο καί οί λοιπές άνώτατες σχολές, οί σπουδαιότερες πνευματικές καί επαγγελματικές οργανώσεις προέβησαν σέ έντονα διαβήματα στίς άρχές κατοχής γιά νά ματαιώσουν τό διωγμό αυτό, ενώ έξ άλλου οί άστυνομικές καί λοιπές άρχές καί οί άπλοι πολίτες μηχανεύθηκαν πολλούς καί ποικίλους τρόπους γιά νά άποκρύψουν ή γιά νά φυγαδεύσουν τούς άτυχείς ‘Ισραηλίτες καί νά τούς διασώσουν από τή μανία των χιτλερικών θηρίων. ‘Επίσης, πολλοί ‘Ισραηλίτες νεότεροι στήν ήλικία, κατέφυγαν στά βουνά, ένώθηκαν μέ τίς άνταρτικές ομάδες αντίστασης καί έλαβαν μέρος σέ πολλές επιχειρήσεις δολιοφθοράς (sabotage) έναντίον των γερμανικών στρατευμάτων.

Παρ’ όλες όμως αυτές τίς προσπάθειες γιά τή διάσωση των ‘Ελλήνων ‘Ισραηλιτών από τό θανάσιμο κίνδυνο πού τούς άπειλούσε, οί άπώλειές τους υπήρξαν πολύ μεγάλες καί άνέρχονται κατά μέσον όρο σέ ποσοστό 86% του πρό του διωγμού αριθμού τους.

‘Ολα αυτά άποτελούν σήμερα όδυνηρές άναμνήσεις τραγικών γεγονότων, τά όποια όμως δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνούμε, γιατί μάς προσφέρουν ένα αιώνιο δίδαγμα καί άποδεικνύουν τήν ήθική κατάπτωση, τήν έξαχρείωση καί τά έγκλήματα στά όποια όδηγούν τόν άνθρωπο τό μίσος, ό τυφλός φανατισμός, ή έλλειψη των δημοκρατικών έλευθεριών καί τά ολοκληρωτικά καθεστώτα.

Προτού τελειώσω τό σύντομο αυτό πρόλογο καί παραδώσω τή θέση μου στόν κύριο όμιλητή της βραδιάς, τόν έκλεκτό συνάδελφο κ. Κωνσταντίνο Μπόνη έχω έντολή έκ μέρους της Συγκλήτου της ‘Ακαδημίας ‘Αθηνών νά σας άναγνώσω τό ακόλουθο μήνυμα όλόψυχης συμμετοχής της ‘Ακαδημίας μας στό άποψινό σεπτό μνημόσυνο. (βλέπε σελ. 17)

φοράν ἐφάνη ἡ βούλησις τοῦ παντοδυνάμου κριτοῦ. Τό κράτος τοῦ Ἰσραὴλ ἀναγνωρίζεται ἤδη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων ἐθνῶν, μέχρις οὗτοι οἱ λαοὶ ἐν τῷ συνόλω των πειθαρχήσουσιν εἰς τὴν βουλὴν τοῦ τὰ πάντα διακυβερνῶντος καὶ ἐν προνοητικῇ ἀγαθότητι καθοδηγοῦντος τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς ἀλληλοκατανόησιν, κατάπαιουσιν τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀρπακτικῶν βλέψεων καὶ εἰς τὴν ὑπὸ πάντων ποθητὴν εἰρήνην! Ὁ «εὐλογημένος λαός» τοῦ Θεοῦ εὔρε τὴν πολυφίλητον Πατρίδα αὐτοῦ. Διό καὶ ὁ Μωυσῆς προσκαλεῖ χριστιανούς καὶ μὴ, ἔθνη καὶ λαούς πάσης φυλῆς καὶ χρώματος, λέγων: «Εὐφράνθητε οὐρανοί, ἅμα αὐτῷ. Εὐφράνθητε ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ!»

6. Οὔτε ἡ θεολογικὴ μου ιδιότης, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀρμοδιότης ἔχω διὰ τὰ πολιτικολογήσω. Ἀπλῶς, ὡς ἐρμηνευτὴς τῆς Βίβλου καὶ ὡς προσκεκολλημένος εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, καθήκον ἔχω νὰ διακηρύξω ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες Ὁρθόδοξοι ὀφείλομεν νὰ μὴ παρερμηνεύωμεν τὰς Γραφὰς κατ' ἴδιον τρόπον. Τουναντίον ὀφείλομεν νὰ ὁμολογῶμεν τὴν θείαν βούλησιν, ὡς αὕτη ἐκ τῶν πραγμάτων φανερώνεται. Οὔτε ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι τῆς ἐποχῆς τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου μας ἦσαν ὑπεύθυνοι· τοῦτο θὰ ἦτο ἐκτός λογικῆς καὶ ἀνόητον νὰ δεχθῶμεν — οὔτε πολὺ ὀλιγώτερον αἱ μετὰ ταῦτα γενεαὶ τῶν Ἑβραίων. Πρέπει νὰ παύσωμεν πᾶσαν μισαλλοδοξίαν, μάλιστα ἀφοῦ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε κατὰ τὴν ἱστορικὴν μας πορείαν εἰχομεν καταληφθῇ ἀπὸ ἀντισημιτικὸν πνεῦμα. Πόσον διησθανόμεθα ὅτι ἰσταμέθα ἐγγὺς τῶν ἑβραϊκῶν ἀρχῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀποδεικνύει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μας Γραμματεία καὶ μάλιστα ἡ Ἀπολογητικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντι τῆς Ἰουδαϊκῆς Θρησκείας. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπολογηταὶ στρέφονται μετὰ δριμύτητος κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν. Μετὰ τῶν Ἰουδαίων ὅμως ἀναζητοῦν τὸν «διάλογον» διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν τῆς Π.Δ. ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀληθοῦς Μεσσία, τοῦθ' ὅπερ δὲν δέχονται οἱ Ἰουδαῖοι. Τό πρῶτον ἀρχαῖον ἀπολογητικὸν ἔργον τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ ἀπο-

λεσθείσα ἀπολογία ἐν διαλογικῇ μορφῇ τοῦ Ἀρίστωνος ἐκ Πέλλης (140 μ.Χ.), «Διάλογος τοῦ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοῦ Ἰάσωνος μετὰ τοῦ Ἰουδαίου Παπίσκου», ἀρνούμενο τὸ βάπτισμα τῶν σιτιανῶν¹. Καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ μετὰ ταῦτα ἀπολογητικὴ κατὰ τῶν Ἰουδαίων διατηρεῖ τὸν σχεδὸν φιλικὸν τόνον τοῦ «διαλόγου», τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ ἀντίκρυζον τοὺς Ἰουδαίους μᾶλλον ὡς φίλους, δυναμένους νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν δι' ἀμοιβαίων ἐπεξηγήσεων. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας Ὁρθόδοξους ὅμως, εἶναι οὐχὶ ἐπιτρεπτόν νὰ ἀναγνωρίζωμεν ὡς Θεόπνευστον τῆς Βίβλου, ἡτοὶ τὴν Π.Δ. τὸν Νόμον κατὰ τοὺς Ἑβραίους, ἐφ' ἧς ἡ ὁλὴ θρησκευτικὴ τῶν ἰδεολογία καὶ βεβαιότης στηρίζεται καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ ἀντιτιθέμεθα εἰς ἑβραϊκὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις, ἐφ' ὧν καὶ ἡμεῖς στηριζόμεθα. Καιρὸς εἶναι νὰ προσεγγίσωμεν ἀλλήλους, ὡς γέφυραν καὶ σύνδεσμον ἔχοντες τὴν Ἀγάπην. Ἀλλωστε δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι ἡ Πίστις διαφοροποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους, πολλὰκις καὶ τῆς αὐτῆς Ὁμολογίας. Ἐνῷ ἡ Ἀγάπη ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους καὶ διακαίῳ τὴν θείαν βούλησιν, ἵνα «οἱ πάντες ἐν ὧσιν». (Ἰω. 17,21).

7. Καὶ τώρα, ἡ ἀκολουθία τῆς ἀνωτέρω διαπιστώσεως τῆς φιλικῆς μᾶλλον προσκλήσεως Ἑλληνικῆς Σκέψεως καὶ Ἰουδαϊκῆς Θεογνωσίας, μᾶς ὁδηγεῖ νὰ ἐξετάσωμεν, ἐν συντομίᾳ κατ' ἀνάγκην καὶ ἐντελῶς ἐπικεφαλαιωδῶς, τὴν ἐν συνεχείᾳ ἀλληλεπίδρασιν Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων ἐν τῇ ἱστορικῇ των διαδρομῇ. Ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν ἄλυσιν καὶ καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου τὸ 70 μ.Χ. οἱ Ἑβραῖοι κατόπιν σκληρῶν ἀντιποίνων τῶν Ρωμαίων καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν (μετὰ τὸ 135 μ.Χ., ἐπὶ αὐτοκράτορος Ποπλίου Αἰλίου Ἀδριανοῦ τὸ 117 - 138) τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν, καὶ οἱ ἀπομείναντες, τὴν φιλότιμον πατρίδα των. Καὶ οὕτω ἡ ἑβραϊκὴ νέα διὰσπορά κατέστη σκληροτέρα ὅλων τῶν προγενεστέρων καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Βαβυλωνιακῆς. Ἀλλ' ἡ ἀπώλεια τοῦ θρησκευτικοῦ κέντρου τῶν Ἑ-

Σημ. 1. Μεταξὺ 130/5 καὶ 140 ἐγράφη ἡ ψευδωνύμως εἰς τὸν ἀπόστολον **Βαρνάβαν** ἀποδιδόμενη Ἐπιστολή, ἣτις εἶναι τὸ ἀρχαιότερον κατηχητικόν - διδασκτικὸν καὶ παραινετικὸν ἔργον ἐνός ἐξ ἐθνῶν Ἀλεξανδρινῶ χριστιανῶν. Σκοπὸς τοῦ ἐπιστολιμαίου ἐργου εἶναι νὰ ἀποδείξῃ τὰς προφητείας ἐκπληρωθεῖσας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπιδράσει τοῦ Φίλωνος χρησιμοποιοῖ ἀκρατον ἀλληγορίαν. Προτρέπει τοὺς Ἰουδαίους νὰ δεχθῶν τὸν Χριστὸν ὡς τὸν ὑπὸ τῶν Προφητῶν καταγγελλόμενον Μεσσίαν.

Τὸ 123/24 ἐπέδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν ὁ μαθητὴς τῶν ἀποστόλων **Κοδρᾶτος** Ἀπολογίαν, ἣτις κακῶς ἐθεωρήθη ὅτι εἶναι τὸ εἰς τὸν Βίον τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης διασωθέν μυθιστόρημα: «**Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ**». Ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι ἡ Ἀπολογία τοῦ Ἀθηναίου **Ἀριστείδου**. Ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ. Διό καὶ αἱ προρρήσεις τῶν Προφητῶν ἐπληρώθησαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεμία πολεμικὴ.

Περὶ τὸ 140 ἐγράφη ὑπὸ τοῦ **Ἀρίστωνος** τὸ ἔργον «Διάλογος Παπίσκου καὶ Ἰάσωνος Περὶ Χριστοῦ», περὶ τοῦ ὁποῦ ὠμιλήσαμεν. Πάντοτε ἐν διαλογικῇ - παραινετικῇ μορφῇ.

Ὁ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ρήτωρ **Μιλιτιάδης** ἐπέδωκεν Ἀπολογίαν εἰς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον (161-180) περὶ τὸ 161/9 ἣτις περιελάμβανε δύο βιβλία «κατὰ τῶν Ἑλλήνων», δύο βιβλία «κατὰ Ἰουδαίων» καὶ ἀμυντικὸν ἔργον «ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας». Πάντα τὰ ἔργα ταῦτα ἀπώλεσθησαν.

Ὁ Ἀπολλινάριος, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, (τὴν πόλιν τοῦ ἀποστολικῶ ἀνδρός **Παπία**), ἔγραψε 4 Ἀπολογίας, τὰς ὁποίας ἐπέδωκεν εἰς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον περὶ τὸ 172. Ἀπωλέσθησαν ἅπασαι. Ἐγράψε 5 βιβλία κατὰ τῶν Ἑλλήνων, 2 βιβλία ὑπὲρ ἀληθείας καὶ 2 βιβλία κατὰ Ἰουδαίων, ὅπως καὶ ἔργον Περὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα.

Ὁ περιφθμος ἐπίσκοπος **Μελίτων**, ἐπίσκοπος Σάρδεων ἐν

Λυδία, ὁ καὶ προφήτης ἐπικαλούμενος, ἔγραψε πολλὰ ἀπολογητικὰ ἔργα, τὰ πλεῖστα ἀπολεσθέντα. Μεταξὺ τούτων 6 βιβλία περὶ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν (ὁ ἀρχαιότερος Πίνεξ τῶν Προφητῶν τῆς Π.Δ.). Περὶ πίστεως καὶ γεννήσεως Χριστοῦ, 3 βιβλία περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ (κατὰ τοῦ αἰρετικοῦ Μαρκίωνος). Καὶ τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι διδασκτικῶν - παραινετικῶν χαρακτήρος.

Ἐν διαλογικῇ μορφῇ διεσώθη τὸ ἔργον τοῦ **Ἰουστίνου**, φιλοσόφου καὶ μάρτυρος (+ 165) «Διάλογος πρὸς τὸν ἀρχισυνάγωγον πιθανῶς **Τρύφωναν ἢ Ταρφῶν**» (ἐγράφη πιθανῶς μετὰ τὸ 135 μ.Χ.).

Ἡ πρώτη Ἐπιστολὴ **Κλήμεντος** Ρώμης (96 μ.Χ.), στηριζομένη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Π.Δ. εἶναι παραινετικὴ ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους, ἐν τῇ ὁποίᾳ διαβλέπει τις τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν Προφητειῶν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεμία πολεμικὴ κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Προεξάρχοντος τοῦ **Μελιτιῶνος** Σάρδεων οἱ Ἰουδαῖοι κατηγοροῦνται δι' ἀγνωμοσύνην καὶ ἀδικίαν, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξαν πρὸς τὸν Χριστὸν, ἀφοῦ οἱ Προφητεῖαι ἐπληρώθησαν ἐν αὐτῷ, διό καὶ καλοῦνται νὰ πιστεύσουν ὡς τὸν ἀληθῆ προαγγελθέντα Μεσσίαν, ὃν ἀνέμενον. Τοῦτο πράττουν πάντες σχεδὸν οἱ Ἀπολογηταὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἀπὸ τοῦς ὁποίους ἐλλείπει πᾶσα μισαλλοδοξία καὶ ἐχθρικὴ πολεμικὴ. Αὕτη ἤρξατο ἀναπτυσσομένη κυρίως ἀπὸ τοῦ τρίτου αἰ. καὶ ὕστερον κυρίως ἀπὸ τῶν Δυτικῶν ἀπολογητῶν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι πάντως ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ **Ἰππόλυτος** (+ 236) διατηρεῖ τὴν διαλογικὴν μορφήν εἰς τὸ ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὸν ἔργον: «Ἀποδεικτικὴ πρὸς Ἰουδαίους». Τὴν παραινετικὴν δὲ μορφήν ἔχει τὸ ἔργον τοῦ Γρηγορίου Νήσης: «Ἐκλογαὶ μαρτυριῶν πρὸς Ἰουδαίους», ὅπως καὶ τὸ ἀμφιβαλλόμενον ἔργον τοῦ Χρυσόστομου: «Πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας ἀπόδειξις ὅτι ἐστὶ Θεὸς ὁ Χριστός» κ.π.δ. πού διατηροῦν τὸν διάλογον ἢ τὴν μορφήν τῆς παραινέσεως.

βραίων ὠδήγησε τὰς Συναγωγὰς τῶν Ἑβραίων εἰς συγκρητιστικὴν μίξιν τὸσον μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ἑθνισμοῦ (εἰδωλολατρίας), ὅσον καὶ μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ συγκρητιστικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς διασπορᾶς, ἀναπτυχθέντα ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐδημιούργησαν ἰδιαίτερας θρησκευτικὰς «συγκρητιστικὰς» κοινότητας, αἵτινες ἤσκουν προσηλυτιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν - εἰδωλολάτρων. Ὁ μονοθεϊσμός, ἡ ἀνωτέρα ἠθικὴ διδασκαλία τῆς Π.Δ. καὶ ἡ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλία τῶν, προητοιμαζόντων τὸ ἔδαφος διὰ τὴν προσέγγισιν τούτων καὶ τὴν ἀποδοχὴν ὑπὸ πολλῶν ὁπαδῶν τῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστιανισμός ἐκληρονόμησεν οὐ μόνον τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Π.Δ., ἦν καὶ ὡς Θεόπνευστον ἀπεδέχθη, ἀλλ' ὅλα καὶ τὰς μεθόδους τοῦ εὐαγγελισμοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀπολογητικῆς, ὅσον καὶ τῆς Ἠθικῆς καὶ Θρησκευτικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἔσχεν ἁμεσον ἐπίδρασιν τὸσον εἰς τοὺς ἐθνικοὺς - εἰδωλολάτρας, ὅσον καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ μάλιστα τοὺς μεμορφωμένους.

8. Ἐάν θελήσῃ τις νὰ μελετήσῃ τὸ ὅλον σύστημα τῆς Λατρίας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῶν ἱερῶν Ἀμφίων μέχρι καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ἀντικειμένων ἐν τῇς θελήσει νὰ σπουδάσῃ γενικῶς πάντα τὰ ὄντα καὶ τελοῦμενα ἐντός τοῦ Ναοῦ καὶ εἰς πάσας τὰς ἱεράς ἀκολουθίας, τὰ μυστήρια, τὴν ὑμνογραφίαν, τὴν Ἀγιολογία κ.λπ., θὰ ἀναγνωρίσῃ ἀσφαλῶς ὅτι ἂν μὴ πάντα, τὰ πλεῖστα ὁπωσδήποτε προσελήφθησαν ἐξ ἐπιδράσεως τῆς Π.Δ. Ἡ ὅλη ἄλλωστε Ἐκκλησιαστικὴ μας Γραμματεία

Σημ. 2. Adolf V. Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in der ersten drei Jahrhunderten*. Leipzig 1924* 1,5 λέγει: «Αἱ Συναγωγαὶ ἐν τῇ διασπορᾷ δὲν εἶναι μόνον, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Τερτυλλιανός, ἡ πύλη τοῦ φρέατος τῶν διωγμῶν (*fontes persecutionum*) διὰ τὴν νεαρὰν χριστιανωσύνην, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αἱ σπουδαιότεραι προϋποθέσεις διὰ τὴν προέλευσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν χριστιανικῶν κοινοτήτων ἐν τῷ Κράτει. Τὸ ἔργον τοῦ δικτύου τῶν Συναγωγῶν περιγράφει ἐκ τῶν προτέρων τὰς γραμμὰς καὶ τὰς κατευθύνσεις τῶν κέντρων τῆς χριστιανικῆς διαφωτίσεως καὶ τῆς προπαγάνδας προσηλυτισμοῦ. Ἡ ἱεραποστολὴ τῆς Νέας Θρησκείας, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Μωυσέως ἀναληφθεῖσα, εὗρεν ἤδη ἐν δι' αὐτὴν οἰομένη προορισθὲν πεδῖον δράσεως». Ὁ φιλων, *Legatio ad Gaium*, Bd VI. 201,4 (ἐκδ. Leopold Cohn et Sigofredus Reiter, *Philonis Alexandrini Opera*, Beroloni 1915) λέγει: «Ἰουδαῖοι καθ' ἑκάστην πόλιν εἰσὶ παμπληθεῖς, Ἀσίας τε καὶ Συρίας».

Ὁ Harnack εἰς τὸ μν. § 1.13 ἀναφέρει: 2 Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς ἐν μέρει ἦσαν πραγματικοὶ Ἰουδαῖοι (διαχωρεῖται οὗτος τοὺς Σαμαρείτας κ.ά.). Ἀλλ' ἦτο τὸ Ἰουδαϊκὸν στοιχεῖον ἐν τῷ Κράτει πράγματι τὸσον ἰσχυρόν, ὥστε γίνεται ἀντιληπτὸν πόσον μεγάλη ἦτο ἡ ἐπίδρασις του καὶ ἡ κοινωνικὴ του σημασία, ἀφοῦ τὸ 7 τοῖς ἑκατόν τοῦ λαοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ Αὐγούστου ἦσαν Ἰουδαῖοι. Ἐπίσης διὰ τὴν γνῶσιν τῆς προσηλυτιστικῆς μεθόδου (προπαγάνδας) καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι σπουδαῖον νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ Ἰουδαϊκὴ Θρησκεία, ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ὁποίας («*umbraculum*») εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστιανισμός, ὄχι μόνον ἐντόνως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑκτασιν μέγα ποσοστὸν τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ στοιχείου ὑπῆρξε τὸ καθοριστικὸν στοιχεῖον. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἠσθάνετο ὑπερῆφάνειαν, διότι ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν κόσμον, τοῦθ' ὅπερ ἐνδιᾶφέρει καὶ τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα, ἡτοί τὴν Πίστιν εἰς τὸν «Ἐνα πνευματικὸν Θεόν», Ὅστις ἦτο καὶ ὁ φορεὺς, ἅμα δὲ καὶ ὁ χορηγὸς τοῦ ἠθικοῦ Νόμου καὶ ὁ Κριτής. Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἀπετέλεσαν καὶ διὰ τὴν προσηλυτιστικὴν ἱεραποστολὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἰσχυρότατα ὅπλα καταρτίψεως τῶν ἀψύχων εἰδῶλων καὶ παρακινήσεως τῶν ἐθνικῶν εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, δημιουργοῦ καὶ Κριτοῦ τῶν πάντων. Θὰ ἐξεβαιοῦμεν πέραν τοῦ δέοντος, ἂν ἠθέλωμεν νὰ περιγράψωμεν, ἀκόμη καὶ ἐν περιλήψει, τί ὁ Χριστιανισμός ὠφείλε διὰ τὴν διάδοσιν του εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν τῆς διασπορᾶς. Πράγμα πού ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ διασπορὰ τῆς Θείας Προνοίας ἔργον ἦτο, ὅπως καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, διὰ τὴν προετοιμασίαν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μέσω τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

στηρίζεται βασιζομένη εἰς τὴν πρό Χριστοῦ ἀναπτυχθεῖσαν Ἰουδαϊκὴν Γραμματείαν, ἰδίᾳ τοῦ Φίλωνος καὶ ὀλιγώτερον τοῦ Ἰωσήπου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κυρίως δρώντων μεμορφωμένων Ἰουδαίων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λοιπόν, ἐνθα ἔζων οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς, ἀνεπτύχθη κυρίως τὸ συγκρητιστικὸν πνεῦμα τῆς ἀλληλεπιδράσεως ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ ἑβραϊκῆς θρησκευτικῆς ἠθικῆς κοσμοθεωρίας². Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι πολὺ πρὶν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως οἱ Ἑβραῖοι. Μάλιστα ἀπὸ τοῦ Ε' αἰ. π.Χ. ἐμφανίζονται εὐνοϊκαὶ συνθήκαι ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Σκέψεως. Αἷτια ὁ διασκορπισμός τῶν Ἑβραίων εἰς τὰ μεγάλα ἑλληνικά κέντρα, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐκαιρίαν, νὰ γνωρίσουν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον ζωῆς καὶ νὰ ἀντλήσουν διδάγματα ἐνὸς νέου πνεύματος ζωῆς καὶ δράσεως. Ἡ κυριώτερα ὅμως καὶ οὐσιαστικώτερα ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς διανοήσεως σημειοῦται ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἦτο δὲ τὸσον μεγάλη ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐπὶ τῶν Ἑβραίων, ὥστε ἠσθάνθησαν οὗτοι ὑστερον τὸν κίνδυνον εἴτε νὰ υποστῇ ἀφομοίωσιν ἢ πνευματικῇ των κληρονομία, ἢ τὸ λιγώτερον νὰ υποστῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, παραχάραξιν τὸ κοσμοθεωριακὸν περιεχόμενον τοῦ ἰδιοῦ των πολιτισμοῦ καὶ οὕτω νὰ διατρέξῃ κίνδυνον αὕτη αὕτη ἡ ἐθνικὴ των ὑπόστασις.

Πρὸς ἐξουδετέρωσιν ἀκριβῶς τοῦ ἀνωτέρω κινδύνου ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν Ἰσραηλιτῶν προσεκολλήθη εἰς τὴν Θρησκείαν τῶν Πατέρων των, μάλιστα διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως ἐκείνων τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐχώριζον τὸν Ἰουδαῖον ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνου. Τὰ ἐξωτερικὰ δὲ ταῦτα σημαῖον ἢ περικοπὴν, τὸ Σάββατον, αἱ καθήσεις κ.π.ά. Ἐννοεῖται, ὅπως πάντοτε συμβαίνει εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, πλὴν τῶν πολλῶν φανατικῶν τηρητῶν τοῦ Νόμου, ὑπῆρχον μετὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ φιλελεύθεροι, οἵτινες διέκειντο φιλικῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν διάνοσιν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν καθόλου πολιτισμόν. Ὁ Ἰουδαϊκὸς φιλελευθερισμός, ἀναπτυχθεὶς κυρίως διὰ τῶν λεγομένων Ἑλληνιστῶν, προσεπάθησε καὶ διὰ τῆς γραφίδος νὰ φέρῃ ἐγγύτερον καὶ νὰ συμβιβάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Οὕτω δημιουργοῦνται δύο ἰσχυραὶ ἐκατέρωθεν μερίδες, τῶν λεγομένων «εὐσεβῶν», τῶν ἐχομένων αὐστηρῶς τῶν ἐντολῶν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ τῶν «ἀσεβῶν», τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν ἀντεχομένων, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ, ὡς δέχονται οἱ νεώτεροι παλαιοδιαθητικοὶ ἐρευνῆται, ὁ πρῶτος Ψαλμός: «Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν...»! Πάντως ἐν εἶναι βέβαιον. Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία ἔσχε τὴν ἐπίδρασιν τῆς καὶ ἐπὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Γραμματείας. Ὡς νεώτεροι ἐρευνηταὶ δέχονται, ἐπίδρασιν ἐμφανίζουν ὀρισμένοι Ψαλμοί, τεμάχια τοῦ Ἰώβ, τῶν Παροιμιῶν, τῆς Σοφίας Σειράχ, τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ὑπὲρ πάντα ἡ Σοφία Σολομώντος.³

9. Οὕτε ὁ χρόνος μᾶς τὸ ἐπιτρέπει, οὕτε τὴν πρόθεσιν εἶχον νὰ διευρύνω τὸν λόγον ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς

Σημ. 3. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰ. π.Χ. καὶ ὑστερον, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ 324 ἐβεβαιώθη ἐπιστημονικῶς ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὕτη ὑπῆρξε καὶ εἰς ἑκαστον καὶ εἰς βάθος πολὺ μεγάλη. Συγχρόνως ὅμως καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ μάλιστα ἡ θρησκευτικο-ἠθικὴ ἐπίδρασις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἐπίσης πολὺ μεγάλη. Ἡ Γραμματεία ἀμφοτέρων τῶν λαῶν ἐμφανίζει κατ' ἐκδὸν τρόπον τὴν ἀλληλεπιδράσιν ταύτην. Παραπέμπω ἀπλῶς εἰς τὰ ἐξῆς ἔργα Μ. Friedlander, *Griechische Philisophi im Alten Testament*. Berlin 1904. E. Sellin, *Die Spuren griechischer Philosophie im Alten Testament*, Seipzig 1905 Lange, P. Heinisch, *Die griech. Philos: im Buche Weisheit*. Munster 1908.

Ἐλλείπει δὲ τῆς διανοήσεως ἐπὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Σκέψεως. Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐλέγχθησαν ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα καταδειχθῇ τὸ πόσον ἀναγκαία καὶ ἐπιθυμητὴ εἶναι, ἥδη ἀπ' ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, ἡ δι' ἀμοιβαίας μεθέξεως τῶν ἰδανικῶν τῶν δύο τούτων μεγάλων λαῶν, κατανόησις καὶ ὁχι ἀπλῶς φιλική, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ **ἀδελφική** σύνδεσις πρὸς ἀμοιβαίαν προκοπὴν καὶ ἀμοιβαίαν ἀνάπτυξιν τῶν πράγματι μεγάλων χαρισμάτων, μὲ τὰ ὅποια ὁ πάνσοφος Κύριος ἐφοδίασεν αὐτούς, ὥστε μόνοι ἐξ ὅλων τῶν λαῶν, χάριτι θεῖα, νὰ διασωθῶν, διαπλεύσαντες διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὰς ἀναριθμήτους, ἐπικινδύνους καὶ πολυκυμάντους ἐπιβουλὰς πολυαριθμῶν ἐχθρῶν καὶ τὰς πολλαπλὰς ἀντιξοότητας τοῦ βίου των. Καὶ ἐπέζησαν οἱ δύο οὗτοι «εὐλογημένοι» λαοί, Ἕλληνες καὶ Ἑβραῖοι, ἐν πρώτοις χάριτι θεῖα, ἀλλὰ καὶ χάρις εἰς τὴν θεοθέτην χαρισματούχον τῆς εὐφυΐας των δυνάμιν, συνεπικουρουμένης διὰ τῆς θρησκευτικῆς των Πίστεως εἰς τὸν Ἐνα ἁληθῆ καὶ Δημιουργόν τοῦ Σύμπαντος κόσμου καὶ πλάστου τοῦ ἀνθρώπου Θεόν! Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ δημιουργικὴ σύλληψις καὶ **Μεγαλουργία** καὶ ἡ Ἰσραηλιτικὴ **Θεογνωσία**, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς **Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας**, συνέβαλον εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ ὁ ἀνώτερος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν Πολιτισμός! Ἰδοὺ διατὶ χαρακτηρίζω δικαίως τοὺς δύο λαοὺς μας ἀδελφούς. Καὶ ἰδοὺ διατὶ ἀμφότεροι θρηνοῦμεν διὰ τὸ Ὀλοκαύτωμα τῶν 60.000 περίπου ὁμοεθνῶν, ἡμῶν καὶ ὁμοφύλων Ὑμῶν, Ἑλληνο-Ἑβραίων!

10. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἱερά, ὅσον καὶ συγκινητικὴ αὕτη σύναξις ἀναφορὰν ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχη, τὸ Ἰσραήλ, θεωρῶ δίκαιον καὶ ὀρθόν νὰ ἐπισημάνω ἐν τέλει τὸ Μέγα Μυστήριον, ὅπερ ἀποκαλύπτεται ἰδιαιτέρως τὴν σήμερον ἡμέραν διὰ μιᾶς συνοπτικῆς ὅσον - ὅσον θεωρήσεως τῆς θαυμαστῆς πράγματι ἐξελικτικῆς πορείας τῆς Ἱστορίας του. Ἰδοὺ λοιπόν, τί μανθάνομεν σχετικῶς. Οὐδεὶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ἐν ἐκ τῶν σπουδαιότερων κεφαλαίων τῆς Ἱστορίας γενικῶς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποτελεῖ ἡ Ἱστορία τῶν Ἑβραίων. Ἡ ἀφήγησις τῆς Βίβλου περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, προϋποθέτει σαφῶς τὴν προσωπικὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ὡς Δημιουργοῦ, Προνοητοῦ καὶ Κριτοῦ πάντων. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀναγνωρίζει τις ἐν τῇ Βίβλῳ τὰς ὑπερφυσικὰς Αὐτοῦ ἐκδηλώσεις, ἐμφανιζομένας ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ «εὐλογημένου» λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ. Ἐάν συγκρίνωμεν τὰς Προφητείας πρὸς τὰ πραγματικὰ γεγονότα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς πείρας τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, μέχρις ἀκόμῃ καὶ τοῦ συγχρόνου μας ἀντισημιτικοῦ μένους τοῦ Χιτλερισμοῦ, εἶναι ἀδύνατον ὁ καλοπροαίρετος στοχαστὴς καὶ μάλιστα ὁ μεμορφωμένος, νὰ μὴ διαγνώσῃ τὴν σύμπτωσιν μεταξύ τῶν **προφητικῶν** προσδοκιῶν καὶ τῆς **πληρώσεως** αὐτῶν! Μόνον οἱ ὀρθολογισταὶ ἀρνούνται τὴν Θεοπνευστίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀλλὰ ἐρωτῶμεν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς φυσικὰ καὶ μόνο αἷτια τὸ πολυσύνθετον καὶ ἀνεξάλειπτον τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιοτήτων τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ διακρίνωνται ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν; Ἐρωτῶμεν ἀκόμῃ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἀπλὴν τυχαίαν σύμπτωσιν ἡ θαυμαστὴ καὶ ἀπαραδειγμάτιστος συμφωνία τῶν ἀξιοσημειώτων γεγονότων τῆς πα-

The Wisdom of Solomon and Plato (Journal of Bibl. Lit. 1936. Εἰδικώτερον παραπέμπω εἰς τὸν ἄριστον νεώτερον ἐρευνητὴν καὶ γνῶστην τῶν παλαιοδιαθηκῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων ἀσίδιμον Καθηγητὴν Βασ. Βέλλαν, ὅστις πολλὰκις διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν Προφητῶν ἀνέπτυξε θαυμασίως τὰ συναφῆ προβλήματα, παρεμβάλλων κριτικὰς παρατηρήσεις καὶ πηγαιὰς ἀντιλήψεως ἐπὶ ὅλων τῶν θεμάτων πού ἀναπτύσσονται μετὰ τῆς ἀπαραίτητου βιβλιογραφίας. Πρ. βλ. Βασ. Βέλλα. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς «Σοφίας Σολομώντος». Ἐν Ἀθήναις 1961 (Λόγος, ἀπαγγελλθεὶς ἐν συνεπυγμένη μορφῇ τὴν 22αν Ἰανουαρίου 1961 ἐν τῇ Μεγάλῃ Αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανιμίου Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν νέων Πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1960/51

ρελθούσης Ἱστορίας τῶν Ἑβραίων καὶ τῆς σημερινῆς των θέσεως καὶ καταστάσεως πρὸς τὰς προρρήσεις τῶν Προφητῶν.

11. Ὑπάρχουν καὶ σήμερον οἱ ὀρθολογισταί, οἱ ὑλισταί, ἀκόμῃ καὶ οἱ ἄθεοι καὶ μηδενισταί. Ἀλλ' ἐρωτῶμεν εἶναι δυνατόν, ὡς τίμιοι ἀναγνώσται τῆς Βίβλου νὰ ἀμφισβητήσητε ὅτι τὸ ὑπερφυσικόν στοιχεῖον εἶναι στενῶς συνδεδεμένον μὲ τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων; Ἐπὶ ὅλης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰσραήλ, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, διακρίνεται ἐκδηλῶς ἡ σφραγὶς τοῦ δακτύλου τοῦ Θεοῦ. Ἡ Π.Δ. μὲ τὴν ὑψηλὴν ἠθικὴν τῆς καὶ ἐξευγενιστικῆς ἐπίδρασιν ἐπὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων πρὸ καὶ μετὰ Χριστόν, ἀποτελεῖ τὸ ὄντι τὸ «Βιβλίον τῶν βιβλίων». Αἱ νεώτεροι ἐρευνᾶι τῆς ἱστορίας τοῦ Θεοῦ τούτου Βιβλίου, τῆς Π.Δ., ἀπέδειξαν τὴν ἀληθειαν τῶν λεχθέντων ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν λαῶν. Ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν εἰδικῶν μελετητῶν τῆς Βίβλου, ὅτι αὕτη εἶναι βιβλίον **Θεοπνευστον**, διότι θὰ ἦτο ἔξω τῶν δυνατοτήτων τοῦ οἰουδήποτε σοφοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸ ἐπινοήσῃ. ἔάν ἡδύνατο, ἢ νὰ τὸ συντάξῃ, ἔάν τὸ ἠθελε. Εἶναι ἄλλωστε ἀδύνατον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς καθαρῶς φυσικὰς αἰτίας καὶ νὰ ἐξηγηθῶσι μὲ φυσικοὺς νόμους τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, τὰ ὅποια ἀποδεικνύουν ὁχι μόνον τὴν προϊστορίαν του, ἀλλὰ καὶ τὴν Θρησκείαν αὐτοῦ καὶ τὴν σημερινὴν του θέαν καὶ κατάστασιν, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς τὰ φανερώνει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη⁴.

12. Πᾶσαι αἱ προρρήσεις τῆς Π.Δ. ὅτι, παρὰ τὸ ἐχθρικόν ἀντισημιτικόν πνεῦμα πού ἐπεκράτησεν μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Χιτλερισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τοὺς ὡς ἐκ τούτου διωγμούς κατὰ τῶν Ἑβραίων καὶ τὴν σατανικὴν ἀπόφασιν τῶν Ναζι πρὸς ἀφανισμόν τῶν ἑκατομμυρίων Ἑβραίων τῆς Εὐρώπης, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Ἑλλήνων-Ἑβραίων, οἱ Ἑβραῖοι ὁχι μόνον διετήρησαν τὴν ἰδιαιτερότητά των, ἀλλὰ καὶ ἰσχύον καὶ σημασίαν ἀπέκτησαν, πράγματα τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτιμῇσιν κανεὶς κατ' ἀξίαν, ἂν δὲν ἔχῃ προσεκτικῶς καὶ ἐπιμελῶς καὶ ὀρθῶς μελετήσῃ τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν «εὐλογημένον» τούτον λαόν προφητείας. Παραλείπω τὰς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ (κεφ. 28 καὶ 29), τὰς ἀναφερομένας εἰς τοὺς διωγμούς καὶ τὰς εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐν διασπορᾷ διαβιούσας πολυπληθεῖς ὁμάδας τῶν Ἑβραίων. Σήμερον ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα ἐμφανίζουν αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἱερεμίου καὶ τοῦ Ἀμώς, αἱ ὁποῖαι προορατικῶτα καὶ ἐν λεπτομερείᾳ ὁμιλοῦν περὶ τῆς μελλούσης ἐπιστροφῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ προφήτης Ἱερεμίας (κεφ. 30,3. 10-31 κεφ. 35.37.3.25.26 κ.λπ.) (ἰδία κεφ. 30,8 ἐξ.): «Συνάχθητε καὶ παραγένεσθε εἰς αὐτὴν (δηλ. τὴν Ἱερου-

⁴ Ὁ Καθηγητὴς Βασ. Βέλλας, Ὀρθοσκευτικὰ προσωπικότητες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν Ἀθήναις 1934: **Α. Μωυσῆς**, ἐν τῷ προλόγῳ του λέγει τὰ ἀξιοσπουδατά ταῦτα: «Ἐκθαμβὸς ἵσταται ὁ μελετητὴς πρὸ τοῦ ὕψους λ.χ. τῆς Θρησκείας τοῦ Μεγάλου Μωυσεως, ἐκπληκτος πρὸ τοῦ αἰωνίου κύρους τῶν προφητικῶν διδασγμάτων, πρὸ τῆς ἀκαταμάχητου δυνάμεως των διδασκαλιῶν τῶν προφητῶν. Αἰῶνες διαδέχονται ἀλλήλους, ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἐν τῇ ροῇ τοῦ χρόνου ἐξελλίσσεται καὶ αὕτῃ θεωραῖαι, ἀρχαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ δοξασαὶ διαδέχονται ἀλλήλας, νέαι καταστάσεις καὶ νέαι ἀντιλήψεις καθ' ἑκάστην δημιουργοῦνται, τὰ πάντα καθ' ἡμέραν φαίνονται νὰ συμεταβάλλωνται, αἱ ἀρχαὶ ὅμως ἐκεῖναι τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν τῆς Ἰσραηλιτικῆς Θρησκείας μᾶς παρουσιάζονται πάντοτε ὡς συγχρονισμέναι, πάντοτε μὲ ἀξίαν, πάντοτε νέαι, περιβεβλημένα αἰώνιον κύρος καὶ δυνάμιν ἀκαταμάχητον... Ἀλυτόν αἶνιγμα ἀποτελοῦν δι' αὐτόν, ἥτοι τὸν ἐπιστήμονα, ἐν πολλοῖς αἱ μεγάλα ἐκεῖναι προσωπικότητες, ὅσον καὶ ἂν αὐστηρῶς ἐφαρμόσῃ, τὰς ἱστορικὰς ἐπιστημονικὰς του μεθόδους.

Ἐδῶ παύουν αἱ μέθοδοί του, μὴ δυνάμεναι νὰ εἰσχωρήσουν βαθύτερον. Ἐντεῦθεν ἀρχεταὶ πλέον ἡ **Θεολογικὴ** ἀποψις, ἡ τις κινουμένη ἐν τῶν υπεραίσθητῶ πεδίῳ ζητεῖ νὰ λύσῃ τὸ αἶνιγμα τοῦ ἐπιστήμονος διὰ τῆς παραδοχῆς **θαύματος**, γινόμενου ἐν τῇ πνευματικῇ σφαίρᾳ»

σαλήμ καὶ τὴν ὅλην περιοχὴν τῆς Παλαιστίνης, (ἥτις εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἀπίστων Ἰουδαίων), ἀνάστητε εἰς πόλεμον. Μικρὸν ἔδωκά σε ἐν ἔθνεσιν, εὐκαταφρόνητον ἐν ἀνθρώποις». Καὶ ἐν κεφ. 10,1 ἐ. ὁ αὐτὸς προφήτης, λέγει: «Ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου, ὃν ἐλάλησεν ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ» τὰδε λέγει Κύριος... ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως, κατησχύνθη πᾶς χρυσοχόος ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς αὐτοῦ, ὅτι ψευδῆ ἔχωνευσαν, οὐκ ἔστι πνεῦμα ἐν αὐτοῖς· μάταιά ἐστιν... οὐκ ἔστιν τοιαύτη μερίς τῷ Ἰακώβ, ὅτι ὁ πλάσας τὰ πάντα αὐτὸς κληρονομία αὐτοῦ, Κύριος ὄνομα αὐτῷ. Συνήγαγεν ἔξωθεν τὴν ὑπόστασίν σου, κατοικοῦσα ἐν ἐκλεκτοῖς... «Καὶ ἐν κεφ. 16,14 ἐ. λέγει:» Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος. Ζῇ Κύριος, ὃς ἀνήγαγεν τὸν οἶκον Ἰσραὴλ ἀπὸ γῆς Βορρᾶ καὶ ἀπὸ πασῶν τῶν χωρῶν, οὐ ἐξώσθησαν ἐκεῖ· καὶ ἀποκαταστήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Γῆν αὐτῶν, ἣν ἔδωκα τοῖς πατράσιν αὐτῶν». Ἀλλ' ἀκόμη σαφέστερον ὁμιλεῖ περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ εἰς τὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας ὁ προφήτης Ἀμὼς (κεφ. 9,14), λέγων: «Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν λαοῦ μου Ἰσραὴλ, καὶ οἰκοδομήσουσιν πόλεις τὰς ἡφανισμένας καὶ κατοικήσουσιν καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας καὶ πίονται τὸν οἶνον αὐτῶν καὶ φυτεύσουσιν κήπους καὶ φάγονται τὸν καρπὸν αὐτῶν· καὶ καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἐκπασθῶσιν οὐκέτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν, ἥς ἔδωκα αὐτοῖς. Λέγει ὁ Κύριος Θεὸς ὁ παντοκράτωρ».

13. Ὑπάρχουν βεβαίως οἱ δυσπιστοῦντες καὶ θεωροῦντες τὰς προφητικὰς ρήσεις περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς ἀπλᾶς ὑποσχέσεις ἢ καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Βίβλου. Ἀλλ' ἐάν θελήσωμεν μετὰ τὴν ἐν λόγῳ χωρίαν τῶν Προφητῶν, καὶ ἐάν τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας συμβαίνοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ καταπληκτικὰ γεγονότα, μετὰ ἀπροκατάληπτον ὅμμα ἀντικρίσωμεν, τότε δικαιοῦμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἀληθῶς ἀλάθητον τὴν προφητικὴν προορατικότητα περὶ μελλούσης ἐπιστροφῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Παλαιστίνην, πρότερον μὲν καὶ διὰ τοὺς προφήτας ἀγνωστον εἰς ποῖον χρόνον, γινώσκοντες δὲ μόνον εἰς τὴν Θεοὺν Πρόνοιαν. Νῦν δὲ δι' ἡμᾶς πραγματοποιουμένην τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πανσόφου Θεοῦ ὑπόσχεσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας! Ἐάν θελήσῃ κανεὶς νὰ κρίνῃ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τοῦ Ἑβραϊκοῦ πληθυσμοῦ τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνακηρύξεως ἀνεξαρτήτου Κράτους μέχρι σήμερον, ἀσφαλῶς θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἤρchiσε νῦν ἡ πληρῶσις τῶν προφητικῶν προρρήσεων περὶ καλλιτέρου μέλλοντος τοῦ Ἰσραὴλ. Ὡς Θεολόγος καὶ ἀντικειμενικὸς ἐρμηνευτὴς τῶν Ἀγίων Γραφῶν, διετύπωσα τὴν προσωπικὴν μου ἐρμηνείαν τῶν ἐν λόγῳ προφητειῶν, ἐρμηνείαν εἰς τὴν ὁποίαν καὶ πιστεύω καὶ τὴν ὁποίαν ἀποδέχομαι. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως ἐγκαίρως ἀναγνωρίσουν πάντες τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας λαμβάνοντα χώραν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Παλαιστίνης καὶ εἰς τὰς πέριξ αὐτῆς περιοχὰς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς καὶ τῆς διὰ τῆς Μεσογείου συνδεομένης ἀπὸ ἀνατολῶν, βορρᾶ, δυσμῶν καὶ νότου ἑκτάσεως τῶν συνορευουσῶν καὶ μὴ χωρῶν. Ἡ ὑπερβάλλουσα πάντα νοῦν εἰρήνη πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ὁ στόχος ὅλων τῶν λαῶν, ἵνα μὴ καὶ πάλιν θεωρηθῶμεν πάντες ὡς θεομάχοι καὶ ὡς ἀντιτασσόμενοι εἰς τὴν θεῖαν βούλησιν!

14. Δέν θὰ ἤθελον νὰ κατέλθω τοῦ βήματος, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ ἐξάρω ὅσα καὶ ἀρχόμενος τῆς ὁμιλίας μου διετύπωσα. Ὅτι δηλ. Ἕλληνες καὶ Ἑβραῖοι, Ἕλλάς καὶ Ἰσραὴλ, παρὰ τὰς περιπετείας τῶν καθ' ὅλην τὴν πολυχρόνιον πορείαν τῶν, εἶναι οἱ μόνοι, οἵτινες ἐξ ὅλων τῶν λαῶν, κατ' ὅλην τὴν νῦν ἐπιβιώσασιν καὶ χάρις εἰς τὴν εὐ-

φυίαν τῶν καὶ τὴν εὐχέρεϊαν τῆς προσαρμοστικότητος τῶν, ἀλλὰ καὶ χάρις εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν, ἀνακηρύξασαν τοὺς «περιουσίους» λαοὺς, ἐξοῦ καὶ καθῆκον ἔχουν νὰ προσεγγίσουν ἀλλήλους, διατηροῦντες τὴν τε πνευματικὴν καὶ τὴν φυλετικὴν τῶν ὑπόστασιν, ἀνεμυστοῦντες ἀλλήλους. Καθῆκον ἔχουν ν' ἀναζητοῦν καὶ νὰ ἐπισημαίνουσι ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τοὺς παροτρύνουν εἰς ἀμοιβαίαν κατανόησιν, φιλίαν καὶ ἀγάπην. Δέν πρέπει νὰ παραβλέπωμεν τὸ γεγονὸς, ὅτι «τὰ πάντα ὁ μέγας Δημιουργὸς καὶ Δεσπότης τῶν ἀπάντων ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ προσέταξεν εἶναι» (Κλήμης Ρώμης (96 μ.Χ.), Πρὸς Κορ. Ἐπιστ. Α', κεφ. 20,11). Ἡ οἰκουμένη ὁλόκληρος βλέπομεν ὅτι ἀναζητεῖ ἐν «διαλόγοις» νὰ λύσῃ τὰ ἐπισωρευόμενα προβλήματα τῆς. Μετὰ τὸν «διάλογον» καὶ αἱ διαφορᾶν ὁμολογιῶν ἢ καὶ ὁρθοδοξίῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πολυπληθεῖς Ὅμαδες λαῶν καὶ χωρῶν, προσπαθοῦν ἐπιδιώκουσαι τὴν ἀμοιβαίαν κατανόησιν καὶ προσέγγισιν. Οἱ περισσότεροι δὲ αἰσιόδοξοι, διαβλέπουν ἐν ἀπώτερῳ μέλλοντι καὶ ἔνῳσιν τῶν ὁμοειδῶν ὁμολογιῶν καὶ διαθέσεων. Παραβλέπουν ὅμως ὅτι, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς ἀρχαῖος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Κλήμης Ρώμης, «Οἱ οὐρανοὶ τῇ διοικήσει αὐτοῦ σαλευόμενοι ὑποτάσσονται αὐτῷ. Ἡμέρα τε καὶ νύξ τὸν τεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμον διανύουσιν, μηδὲν ἀλλήλοις ἐμποδίζοντα. Ἡλιὸς τε καὶ σελήνη, ἀστέρων τε χοροὶ κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ ἐν ὁμονοίᾳ δίχα πάσης παρεκβάσεως ἐξελλίσσονται τοὺς ἐπιτεταγμένους αὐτοῖς ὁρίσμούς. Γῆ κυφοροῦσα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῖς ἰδίῳις καιροῖς τὴν παντληθῆ ἀνθρώποις τε καὶ θηρίοις καὶ πᾶσιν τοῖς οὐσίς ἐπ' αὐτῆς ζωοῖς ἀνατέλλει τροφήν, μὴ διχοστατοῦσα μηδὲ ἀλλοιοῦσα τι τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ» (κεφ. 20).

15. Εὐκόλον εἶναι νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν σημασίαν τῶν λόγων τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος. Τὰ πάντα ἐν τῇ πάσῃ δημιουργίᾳ ὁμονοοῦν, καίτοι ἐν τῇ ἀπειροδιαφορετικῇ τῶν καὶ πολλῶν ἀπειροαντιθετικῶν τῶν δράσει καὶ ἐνεργείᾳ τῶν, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἀντιμάχονται ἀλλήλα. Καὶ ὁμως ὁμονοοῦν καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἕκαστον τῶν ὄντων, ἐπιτελοῦν τὰ πάντα τὸν δοθέντα ἐξ ἀρχῆς προορισμόν τῶν. Οὐδὲν τὸ ἀπολύτως ὅμοιον ταυτίζεται πρὸς τὸ ἄλλο ἀντικείμενον, οὐδὲ τὰ φύλλα τῆς ἐλαίας τοῦ ἰδίου δένδρου δὲν ἐμφανίζουσι τὴν ἀπόλυτον ταυτότητα, ἐκτὸς τῆς ὁμοιότητος. Θὰ ἦτο, καθ' ἡμᾶς, μέγα θαῦμα, ἂν ἡ μία ὁρθόδοξος ἡδύνατο νὰ ἐνωθῇ πρὸς τὴν ἄλλην καὶ ἀλλοτρίαν, ἢ ἐάν ἡ μία δογματικῶς κατοχυρουμένη Ἐκκλησία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐνωθῇ μετὰ τὴν ἀλλοτρίαν ὁμολογίαν, παρὰ τὰς πολλὰς εἰς διάφορα πεδία ὁμοιότητος. Ἡ πολυχρόνιος παράδοσις ἐπέθεσε τὴν σφραγίδα εἰς ἕκαστον λαόν τὴν ἰδικήν του καὶ νομίζω ὅτι εἶναι δυσχερέστατον νὰ πιστεῦμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν εἰς ἔνῳσιν, ἐκτὸς τῆς διὰ τῆς **Ἀγάπης** ἐν συναδελφότητι συνδέσεως. Ἐάν τὸ «ἵνα οἱ πάντες ἐν ὧσι» τῆς Ἀγ. Γραφῆς πρέπει νὰ ἐνοηθῇ, οὐχὶ ἐσχατολογικῶς, ἀλλὰ χρονικῶς ἐν τῇ ἐξελικτικῇ πορείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦτο εἶναι θέμα πίστεως ἐνός ἑκάστου καὶ θέμα ἐλπίδος. Ταῦτα λέγω, ἵνα ἐπισημάνω ὅτι μετὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἡμῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων Χριστιανῶν ὑπάρχουν πλεῖστα ὅσα κοινὰ θρησκευτικὰ γνωρίσματα, ἅτινα καὶ μόνον δύνανται νὰ μᾶς φέρουν εἰς στενότερους δεσμούς ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως, ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἀμοιβαίας Ἀγάπης, τῆς Ἀγάπης ἐκείνης ἀπὸ Θεοῦ, «ἥς μείζον οὐκ ἔστιν» (Μάρκου 12,31). Εἴμεθα χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι καὶ εἴμεθα ὑπερήφανοι διὰ τὰς ἱεράς Παραδόσεις μας. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι, προηγούμενοι ἡμῶν, εἶναι δικαίως ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἐμμονὴν τῆς πίστεώς των εἰς τοὺς Πατέρας αὐτῶν, τὸν Μωυσήν, τοὺς Προφῆτας, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ. Ἀρκετὸν ὅτι καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες Ὀρθόδοξοι τὰ αὐτὰ ἀποδεχόμεθα καὶ εἰς τὰ ἅγια ταῦτα πρόσωπα καὶ πιστεύομεν καὶ ταῦτα λατρεύομεν. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπέδειξεν ἀντισημιτικὸν πνεῦμα. Ὅτι πολλάκις ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς ἐπι-

κρατήσεως της Νέας διά του Ἰησοῦ Ὁρησκείας, ἐφθασαν συγγραφεῖς τινές εἰς καταπολέμησιν τῶν ἐβραϊκῶν δογμάτων, ἐν τούτοις καὶ οὐδέποτε ἐφθασαν ἐν τῇ ἀντιρρητικῇ των διαθέσει οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας νὰ ἀρνηθοῦν τὰς Ἀληθείας τῆς Π.Δ., διαβλέποντες εἰς αὐτὴν μόνον ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ἴτης «προπαιδευτικῆς» σημασίας. Ἡ μόνη διάστασις μεταξύ ἡμῶν καὶ τῶν Ἑβραίων εἶναι ἡ περὶ Μεσσίου, ὡς Λυτρωτοῦ καὶ Σωτήρος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ δὲ τοὺς Ἑβραίους ἡ μὴ ἀναγνώρισις τούτου ὡς Μεσσίου καὶ Λυτρωτοῦ. Πάντως ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐλάβομεν τὸ πλεόν ἐκ τῆς Π.Δ. καὶ ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς Ἑβραίους. Εἶναι οὗτοι οἱ γεννήτορες ἡμῶν καὶ οἱ πρόγονοι τῆς ἡμετέρας Ὁρησκείας. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἐπέδρασεν, ὥστε οἱ Ἕλληνες, ὡς εἶπον, οὐδέποτε νὰ καταληφθοῦν ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς κατὰ τῶν Ἑβραίων μισαλλοδοξίας.

16. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου θὰ ἤθελον ἐν τέλει νὰ φέρω δύο παραδείγματα μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας. Γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ Βυζάντιον, μακράν πάσης φυλετικῆς ἢ ρατσιστικῆς μισαλλοδοξίας, ἀνεβίβασεν εἰς ὕψιστα ἀξιώματα καὶ Ἀρμενίους καὶ Σκύθας καὶ Σλάβους καὶ Ἰσλαμάνους καὶ Ἀραβας καὶ Αἰθίопας, πάντοτε ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὠμολόγουν πίστιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἦσαν βεβαπτισμένοι. Ἐν τούτοις ὁ μέγας αὐτοκράτωρ **Ἰουστινιανός** συμπεριφέρθη ἐναντι τῶν Ἑβραίων μέ καταπλήσσοις φιλικῆς διαθέσεως, ἔξω πάσης μισαλλοδοξίας. Τὸ μόνον πού ἐπέβαλεν ἡτοῦ ἡ Βίβλος (ἢ Π.Δ.) νὰ ἀναγινώσκηται εἰς τὰς διαφόρους τῆς Ἐπικρατείας Συναγωγὰς εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν κατανοητὴν ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος, διότι πολλοὶ ἠγνόουν τὴν ἐβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἠδυνάτοντο νὰ κατανοήσουν τὴν ἐννοιαν τοῦ ἱεροῦ κειμένου. Ὁ **Ἰουστινιανός** ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 553 τὴν ὑπ' ἀριθ. **162 Νεαράν**, κατόπιν παραπόνων ἀπὸ μέρους τῶν Ἑβραίων, οἵτινες ἠγνόουν τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν. Διὸ καὶ ὁρίζει, ὁ θεολόγος οὗτος αὐτοκράτωρ, τὰ ἑξῆς: «Δι' αὐτῶν γάρ τῶν προσενηγεγμένων ἡμῖν προσελεύσεων ἐμάθωμεν, ὡς οἱ μὲν μόνως ἔχονται τῆς ἐβραϊδοῦς φωνῆς, καὶ αὕτη κεχρησθαι περὶ τῶν ἱερῶν Βιβλῶν ἀνάγνωσιν βούλονται, οἱ δὲ καὶ τὴν Ἑλληνίδα προσλαμβάνειν ἀξιούσι, καὶ πολὺν ἤδη χρόνον ὑπὲρ τούτου πρὸς σφᾶς αὐτοὺς στασιάζουσιν». Διὸ καὶ ἐντέλλεται ὁ σπουδαῖος θεολόγος τῆς ἐποχῆς του, κατὰ τὸν **Ad. v. Harnack** (*Dogmengeschichte* 4, Berlin, 1924⁴ σ. 422), ὁ **Ἰουστινιανός**: «Θεσπίζομεν τοίνυν, ἄδειαν εἶναι τοῖς βουλομένοις Ἑβραίοις κατὰ τὰς Συναγωγὰς τὰς κατ' αὐτῶν, καθ' ὃν Ἑβραῖοι ὅλως τόπον εἰσὶ, διὰ τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς τὰς ἱεράς Βίβλους ἀναγινώσκειν τοῖς συνιοῦσιν, ἢ καὶ τῆς πατρίου τυχόν (τῆς ἰταλῆ, δηλ. Ἰταλίας) ταύτης φασίν, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἀπλῶς, **τοῖς τόποις συμμεταβαλλομένης τῆς γλώσσης καὶ τῆς δι' αὐτὸν ἀναγνώσεως**, ἐφ' ᾧ σαφὴ τε εἶναι τὰ λεγόμενα τοῖς συνιοῦσιν ἅπασιν ἐφεξῆς καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ζῆν τε καὶ πολιτεῦσθαι καὶ μὴ παρρησίαν εἶναι τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐξηγηταῖς μόνην τὴν Ἑβραῖδα παραλαμβάνουσι κακοουργεῖν ταύτην ὡς ἂν ἐθελήσαιεν, τῇ τῶν πολλῶν ἀγνοίᾳ τὴν σφῶν αὐτῶν περικαλύπτοντες κακοῦθιαν. Πλὴν οἱ διὰ τῆς Ἑλληνίδος ἀναγινώσκοντες τῇ τῶν Ἑβδμήκοντα χρήσονται παραδόσει τῇ πάντων ἀκριβεστέρα...».

17. Εἶναι πρόδηλον τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῆς Νεαρᾶς ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, ὅπως ὁμονοοῦν οἱ μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων προσερχόμενοι εἰς τὰς Συναγωγὰς τῶν Ἑβραίων μὲ τὴν ἔφεσιν νὰ ἀκούουν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν ἀναγινωσκομένην καὶ ἐρμηνευομένην εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν παιδιόθεν ἐδιδάχθησαν καὶ κατενόουν. Οὐδεμία μισαλλοδοξία, ἀλλὰ τουναντίον εὐρυτάτη κατανόησις τῶν προβλημάτων τῶν ὑπηκόων του Ἑβραίων, ἀποδεικνύει ἡ Νεαρά τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἵνα διὰ τοῦ θεσπίσματος εἰρηνεύσῃ πρὸς ἀλλήλους καὶ διδά-

σκονται τὰ ὠφέλιμα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς ἱεράς των Βίβλου καὶ μάλιστα ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ ὅπου ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τοὺς κατοίκους ἄλλων ξενοφώνων περιοχῶν, νὰ ἀναγινώσκηται ἡ Βίβλος εἰς τὴν Ἰταλικὴν ἢ καὶ εἰς τὴν κατανοητὴν οἰωνόηποτε ἄλλων ξενολόγων περιοχῶν, γλῶσσαν. Τοιοῦτον φιλελεύθερον πνεῦμα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεσαίω-νος, εἶναι ἄξιον ἐξάρσεως, ὅπως καὶ ἡ ἐκ παραδόσεως ἀνεξίθρησκος διάθεσις τῶν Ἑλλήνων, μηδεμίαν μισαλλοδοξίαν ἢ ρατσιστικὴν διάθεσιν ἀνεχομένων, μέχρι καὶ τῆς σήμερον, τουλάχιστον ἐν τῇ ὁλοτῇ των, ἐκτὸς φανατικῶν τινῶν εὐαρίθμων ἀτόμων, ἀμαθῶν κατὰ τὸ πλεῖστον!

18. Ἐν τέλει δὲν δύναται νὰ μὴ ἀναγνώσῃ περικοπὰς ἀπὸ τὸ μνημειῶδες κείμενον τῆς Ἐκκλήσεως τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Δαμασκηνοῦ πρὸς τὸν ἐπὶ κατοχῆς πρωθυπουργόν Κ. Λογοθετόπουλον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου 1943. Ἰδοὺ μεταξὺ ἄλλων τί λέγει τὸ ἐγγράφον τοῦτο: «...2. Οἱ Ἕλληνες Ἰσραηλίται οὐ μόνον ἀνεδείχθησαν πολῦτιμοι συντελεσταὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιδόσεως τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ γενικῶς ἐπέδειξαν νομιμοφροσύνην καὶ πλήρη κατανόησιν τῶν καθηκόντων των ὡς Ἑλλήνων. Οὕτω μετέσχον τῶν κοινῶν θυσιῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ εὐρέθησαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγε τὸ Ἑλληνικόν Ἔθνος ἀμυνόμενον τῶν ἀπαράγραπτων ἱστορικῶν δικαίων του...4. Ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς συνειδήσεως τὰ τέκνα τῆς κοινῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἐμφανίζονται ἀδιαρρήκτως ἠνωμένα καὶ μέλη ἰσότητος τοῦ Ἑθνικοῦ Ὁργανισμοῦ ἀσχέτως πάσης διαφορᾶς θρησκευτικῆς ἢ δογματικῆς. 5. Ἡ Ἁγία ἡμῶν Ὁρησκεία οὐδεμίαν ἀναγνωρίζει διάκρισιν, ὑπεροχὴν ἢ μείωσιν ἐρειδωμένην ἐπὶ τῆς φυλῆς ἢ τῆς Ὁρησκείας, δογματίζουσα ὅτι «οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι» (Γαλ. γ. 28), καταδικαζομένης οὕτω πάσης τάσεως πρὸς δημιουργίαν οἰασθῆποτε διακρίσεως ἢ φυλετικῆς ἢ θρησκευτικῆς διαφορᾶς. 6. Ἡ κοινότης τῶν τυχόν ἐν ἡμέραις δόξης καὶ εἰς περιόδους ἐθνικῶν ἀτυχημάτων ἐσφυρηλάτησεν ἐπὶ τοῦ ἄκμονος τῆς Ἑλληνικῆς εὐψυχίας ἀκαταλύτους δεσμούς μεταξύ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, εἰς οἵανδήποτε καὶ ἂν ἀνήκουν φυλὴν». Τὸ «Κεντρικόν Ἰσραηλιτικὸν Συμβούλιον» ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει τὸ πρᾶγμα ἀξιοθαύμαστον τοῦτο ἐγγράφον: «Μνημεῖον θάρρους, ἐθνικῆς ὑπερηφανείας, σεβασμοῦ στὰ ἀνθρώπινα ἰδεώδη, Ἑλληνικῆς ψυχῆς εἶναι τὸ ἐγγράφον πού ἀπηύθυνεν ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς στὸν τότε Πρωθυπουργὸ Κ. Λογοθετόπουλο. Τὸ μνημειῶδες αὐτὸ κείμενο, μοναδικὸ στὰ χρονικά ὁλοκληρῶν τῆς κατεχομένης Εὐρώπης, ὑπέγραψαν σάν ἐκπρόσωποι τοῦ φημιμένου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κυριωτέρων Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων, Σωματείων καὶ Ὁργανισμῶν τῆς χώρας. Χρειαζόνταν «Ἀρετὴν καὶ Τόλμην» γιὰ νὰ ὑπογράψῃ κανεὶν ἐκείνη τὴ σκοτεινὴ ἐποχὴ ἓνα τέτοιο θαρραλέο κείμενο».

19. Ἐπιθυμῶ νὰ κατακλείσω τὴν Ὁμιλίαν μου ἐπὶ τοῦ «Ὁλοκαυτώματος» τῶν Ἑλλήνων Ἑβραίων τῆς Θεσ/νίκης καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μὲ τὸ ἀνωτέρω σχόλιον, μὲ τὸ ὁποῖον τὸ «Κεντρικόν Ἰσραηλιτικὸν Συμβούλιον» συνώδευσε κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἐγγράφου. Καὶ ὡς λέγει τὸ σχόλιον, «χρειαζόνταν «Ἀρετὴν καὶ Τόλμην» γιὰ νὰ ὑπογράψῃ κανεὶς ἐκείνη τὴ σκοτεινὴ ἐποχὴ ἓνα τέτοιο κείμενο»! Πλὴν δὲ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἡρώος Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ, πρώτη ὑπογραφή εἶναι ἡ τοῦ Προέδρου τότε τῆς Ἀκαδημίας ἀειμνήστου Σ. Δοντά, κατ' ἐντολὴν ὁλοκληρῶν τῆς Συγκλήτου, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἄξιον νὰ ἐξαρῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισημανθῇ, διὰ τὸ «Κεντρικόν Ἰσραηλιτικὸν Συμβούλιον» ἐπέλεξε ὡς ὁμιλητὰς τῆς σημερινῆς ἐπετείου τοῦ Ὁλοκαυτώματος τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας σή-

μερον καί τόν όμιλούντα. Έπέγραψα τήν Όμιλίαν μου «Άπό τοϋ μαρτυρίου εις τήν αναφαίρετον δόξαν», διότι μέ τό άνεξάλειπτον στίγμα τής θηριωδίας τών Ναζί καί μέ τήν συνεχή θλίψιν καί άσίσταστον ροήν τών δακρύων Έλλήνων καί Έβραίων διά τό Όλοκαύτωμα τών τέκνων των, ή «αναφαίρετος δόξα» τής στερεώσεως καί αναδείξεως τοϋ Ισραήλ έπεσφραγίσθη διά τοϋ «Όλοκαυτώματος»! Άλλά τό «Όλοκαύτωμα» τοϋτο συνέδεσεν άκόμη περισσότερον τούς δύο Λαούς μας — Έλληνας καί Έβραίους. Άπόδειξις καί ή ίδρυσις υπό τών άδελφών μας Έλλήνων Έβραίων πού έπέζησαν, τοϋ «Έλληνικοϋ Οίκου» έν τών Παν/μίων τοϋ Ισραήλ.

20. Έλέχθη υπό πολλών καί έπαναλαμβάνεται πολλάκις υπό έπισήμων καί μη χειλέων, ότι ήμείς οί Έλληνες δέν έχομεν άδελφούς καί ότι είμεθα μόνοι έν τώ κόσμω. Πιστεύω, είναι πεποιθισίς μου, ότι δέν είμεθα ούτε μόνοι, ούτε χωρίς άδελφούς! Είμεθα όμόψυχοι «άδελφοί» Έλληνες καί Έβραίοι έν τή Άποκαλυπτική Θρησκεία τόσον τών Προφητειών τής Παλαιάς Διαθήκης, όσον καί τών Εϋαγγελικών Διδαγμάτων καί Άληθειών! Είμεθα καί οί δύο Λαοί έν πεποιθήσει «περιούσιοι» καί «εϋλογημένοι» παρά τοϋ πανσόφου καί παντοδυνάμου καί παναγάθου Θεοϋ-Πατρός καί Δημιουργοϋ τοϋ Σύμπαντος Κόσμου! Καί τήν προστασίαν Αϋτοϋ διείδομεν καί άνεγνωρίσαμεν διά μέσου τοϋ κύματος τών δυσπεριγράπτων

θλίψεων, δεινών καί άντιξοοτήτων, μεταξύ τών όποίων είναι καί τό Όλοκαύτωμα τών Έλληνο-Έβραίων τής Θεσσαλονίκης καί τής λοιπής Ελλάδος, τοϋ όποίου Όλοκαυτώματος τήν Έπιμνημόσυνον Τελετήν έν κατανύξει έπιτελούμεν σήμεραν διά τήν 40ετή επέτειον! Είναι άξιον νά διακηρυχθή ότι Έλληνες καί Έβραίοι οϋδέποτε άπέστημεν, ούτε καί θά άπομακρυνθώμεν άπό τήν Πίστιν εις τόν Ένα καί άληθή Θεόν καί προνοητήν καί φύλακα ήμών! Κλίνοντες λοιπόν τόν αύχένα πρό τής φιλανθρώπου καί άγαθοποιού Μεγαλωσύνης Αϋτοϋ, ικετεύομεν καί παρακαλούμεν έν ταπεινώσει, όπως άποδώσῃ, εις ένα έκαστον κατά τά έργα αϋτοϋ, τιμωρήσῃ τούς άδικούντας ήμάς, συγχωρήσῃ δέ τά παραπτώματα ήμών καί διαφυλάττῃ ήμάς — Έλληνας καί Έβραίους, Ελλάδα καί Ισραήλ — έσαεί, ίνα έσαεί καί ήμείς, άμφότεροι οί Λαοί μας, προσκυνούμεν καί λατρεύομεν τόν φιλόανθρωπον Θεόν. Όστις άνέδειξεν ήμάς «άδελφούς καί βοηθούς εις καιρόν θλίψεως» (Σοφ. Σειράχ. 40,24) καί Όστις «έστάθη αϋτοίς — τοίς Έβραίοις καί ήμιν τούς Έλληνσι — Διαθήκη Ειρήνης προστατείν Άγίων καί Λαοϋ Αϋτοϋ» (Σοφ. Σειράχ 45,24)!

Αίωνία ή Μνήμη τών άπανθρώπως θανατωθέντων άδελφών μας Έλληνο-Έβραίων!

Αίωνία αϋτών ή Μνήμη!

Άναμνηστικό μετάλλιο (2 όψεις) πού κυκλοφόρησε τό "Ίδρυμα Yad Vashem (Ιερουσαλήμ) γιά τούς Μάρτυρες καί τούς "Ηρωες τοϋ Όλοκαυτώματος.

ΙΣΧΜΩΝ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

ΟΜΟΘΡΗΣΚΟΙ ΜΕ ΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Β. Νάχμαν, πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Δ. Γερμανίας, ή κ. **Ζ. Σβάρτς**, του Καναδικού Έβραϊκού Κογκρέσσου, **Β. Σαμοκόβλιτς** και **Ζ. Βλάγιερ**, εκπρόσωποι του Κ.Ι.Σ. Γιουγκοσλαβίας, δρ **Ρ. Μπάρνερ** της Σεφαραδικής Κοινότητας Άγγλίας, **Ίλ. Στέινμπεργκ** του Π.Ε.Σ. Ν. Υόρκης, ή κ. **Ν. Φώκς**, Δντρια Εύρώπης της American Jewish Committee, ή κ. **Τζ. Ρόιτμαν**, εκπρόσωπος της Ένωσης Έβραιων Περού, **Ήλ. Ναχμίας**, πρ. πρόεδρος του Παγκοσμίου Σεφαραδικού Συνεδρίου, **Σ. Ναχμίας**, εκ μέρους της Alliance Israelite Universelle κ.ά.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΒΡΑΪΚΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ

Στις εκδηλώσεις παρέστησαν οι πρόεδροι όλων των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, μέλη των Δ.Σ. των Κοινοτήτων και όλων των Έβραϊκών Όργανισμών.

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ κ. ΜΠΟΝΗΣ ΟΜΙΛΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ψήφισμα της 'Ακαδημίας 'Αθηνών γιά τά 40 χρόνια του 'Ολοκαυτώματος του 'Ελληνικού 'Εβραϊσμού

Η 'Ακαδημία 'Αθηνών συμμερίζεται απολύτως τά αισθήματα φρίκης και αποτροπιασμού πού προκαλεί στό πανελλήνιον ή ανάμνηση της άδίκου έξοντώσεως χιλιάδων Έλλήνων 'Ισραηλιτών και πολλών έκατομμυρίων όμοθρήσκων των της Εύρώπης από τό χιτλερικό καθεστώς. 'Η γενοκτονία των Έβραίων από τά ναζιστικά στρατεύματα ύπήρξε ένα από τά πλέον βάρβαρα έγκλήματα της παγκόσμιας Ιστορίας, τά όποια κάθε ανθρώπινη συνείδηση καταδικάζει.

'Η 'Ακαδημία 'Αθηνών τιμά τή μνήμη των άθων θυμάτων και διαδηλώνει τήν αντίθεσή της πρός κάθε μορφή μισαλλοδοξίας, πρός κάθε διάκριση των ανθρώπων πού στηρίζεται στό θρήσκευμα ή τή φυλή, διάκριση πού είναι απολύτως αντίθετη πρός τίς δημοκρατικές και ανθρωπιστικές άρχές και τίς παραδόσεις του ελληνικού λαού.

'Αθήνα, 26 'Απριλίου 1984

Resolution of the Academy of Athens on the occasion of the 40th anniversary of the Holocaust of Greek Jews

The Academy of Athens shares fully the feelings of horror and abhorrence experienced by the whole nation in memory of the unjust annihilation of thousands of Greek jewish citizens and millions of their coreligionists of Europe, under the hitlerian regine. The genocide of the Jews by the nazi forces was one of the most barbaric crimes in world history and is condemned by the conscience of every human being.

The Academy of Athens honours the memory of the innocent victims and decares its opposition to all forms of intolerance, to every form of discrimination, based on the religion or the race of the individual; a discrimination which totally is in opposition with the democratic and human principles and traditions of the Greek people.

Athens, 26 April 1984

«Ο μέγιστος όλων»

του καθηγητού Γιγκάλ Γιαντίν

Ο Δαυίδ Μπέν Γκουριόν υπήρξε ένας φωτισμένος ηγέτης, ο οποίος προσήλκυε γύρω του και ενέπνεε ταλαντούχους νέους, άνδρες και γυναίκες, αναβιβάζοντάς τους σε μεγάλα ύψη.

Ένας προστατευόμενός του ήταν ο καθηγητής Γιγκάλ Γιαντίν, ο παγκοσμίως γνωστός διαπρεπής αρχαιολόγος και πρώην αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως, τον οποίο ο Δαυίδ Μπέν Γκουριόν διόρισε επικεφαλής των πολεμικών επιχειρήσεων κατά τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας.

Ο κ. Γιαντίν ήταν τότε 30 ετών. Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1952, προήχθη σε αρχηγό του Γενικού Επιτελείου των Ισραηλινών Αμυντικών Δυνάμεων.

«Ο Μπέν Γκουριόν άλλαξε την πορεία της ζωής μου: δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία γι' αυτό», είπε ο κ. Γιαντίν και συνέχισε: «Είχε μία άμεση και μεγάλη επίδραση επάνω μου, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι ήμουν νέος, ενώ εκείνος ήταν στο απόγειο της ζωής του. Ήταν πρωθυπουργός, υπουργός Άμυνας και επιπλέον ήταν, για όλους εμάς, ένα ιστορικό πρόσωπο. Είμασταν ήδη πεπεισμένοι περί αυτού».

«Είχα μαζί του ζωηρότατες συζητήσεις για πολλά θέματα: στο τέλος, όμως, καταλήξαμε σε μία βαθύτατη και σε προσωπικό επίπεδο φιλία. Από μέρους μου, έτρεφα για αυτόν απεριόριστη εκτίμηση».

«Όταν απεχώρησα από το στρατό, μετά σοβαρή διαφωνία μαζί του, μου πρόσφερε κάτι που εκτιμώ περισσότερο από κάθε άλλη επίσημη φιλοφρόνηση: ένα δερματόδετο τόμο των έργων του Ίωσηπου, από την προσωπική βιβλιοθήκη του».

«Είναι παράξενο ότι διάλεξε αυτό το βιβλίο, ακριβώς λίγο καιρό προτού αναχωρήσω για τη Μασάντα. Μέσα σημείωσε την έξης αφιέρωση: «Με την αγάπη ενός αδελφού». Εκτιμώ πολύ αυτά τα λόγια. Ήταν ότι καλύτερο μπορούσε να πει».

«Ο Μπέν Γκουριόν είχε μεγάλες αρετές αλλά και μεγάλα ελαττώματα, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των μεγάλων ανδρών. Ήταν προνοητικός όσο λίγοι θαρραλέοι άνθρωποι, και διέθετε θάρρος που στερούνται πολλοί προνοητικοί».

«Έθεωρείτο — τότε όπως και τώρα — άνθρωπος των άκρων. Δεν ήταν. Μόνον αυτός, παραδείγματος χάριν, μπορούσε να δώσει τη δύσκολη διαταγή για την αποχώρηση από το Σινά και να συμβιβαστεί, παρά τη θέλησή του, με ένα μικρότερο Ισραήλ, παρά τίποτε».

«Αυτό ήταν χαρακτηριστικό του έαυτού του. Ήταν αποφασιστικός, λυσσαλέος σάν τό λεοντάρι μέσα στο κλουβί. Όταν, όμως, έπρεπε να πάρει σοβαρές αποφάσεις, τις έπαιρνε μετά από πολύ περίσκεψη και έρευνα».

«Μία πτυχή της προσωπικότητάς του, που προβλημάτισε πολλούς — συμπεριλαμβανομένου και έμού — ήταν ό τρόπος μέ τόν όποιο κατέληξε στίς αποφάσεις του. Καλούσε πολλά άτομα νά του εκθέσουν τίς απόψεις τους πάνω σέ κάποιο συγκεκριμένο θέμα. Δεν μπορώ νά πώ ότι αποδεχόταν τίς συμβουλές τους: αλλά αυτός ήταν ό τρόπος πού κατέληγε στίς αποφάσεις του. Μπορεί άλλοι νά τόν έπηρεάζαν, τελικά, όμως, ή απόφαση ήταν πάντοτε δική του».

«Ο Μπέν Γκουριόν ήταν άνθρωπος αυτοδημιούργητος ένα στοιχείο πού ήταν παντού ευδιάκριτο. Έστερεί-

το επίσημης παιδείας, αλλά έν αντίθεσει μέ τούς περισσότερους πολιτικούς ηγέτες τής γενιάς του — όπως και τών σημερινών — κατέβαλε μεγάλες και έπιτυχείς προσπάθειες γιά τή διεύρυνση τών φιλοσοφικών, ιστορικών και λοιπών γνώσεών του».

«Επί παραδείγματι, έδωσε τόν έαυτό του διάφορες ένενες γλώσσες — συμπεριλαμβανομένης και τής Έλληνικής, γιά νά μπορεί νά μελετά Έλληνική φιλοσοφία, και τής Ισπανικής, γιά νά μπορεί νά διαβάξει τόν Cervantes. Ή άτομική μελέτη απέτέλεσε γι' αυτόν μία μορφή θεραπευτικής άγωγής».

«Σέ στιγμές μεγάλης κοπώσεως, απομονώνετο επί ώρες στή βιβλιοθήκη του μελετώντας Πλάτωνα και Cervantes, θέματα πού δεν είχαν καμμία άμεση σχέση μέ τήν απόφαση πού έπρεπε νά πάρει. Ήταν, μάλλον, σάν τόν Άγγλο πολιτικό πού καταφεύγει στήν έξοχή γιά νά περιποιηθεί τά λουλούδια του και νά ξεκουράσει τό μυαλό του. Γι' αυτόν τό διάβασμα έξυπηρετούσε αυτό άκριβώς τό σκοπό, μέ έξίσου άποτελεσματικότητα».

«Ο Γιαντίν έντυπωσιάσθηκε πολύ άνακαλύπτοντας ότι ό Μπέν Γκουριόν δεν ένδιαφερόταν καθόλου γιά τίς είκαστικές τέχνες και ότι δεν διέθετε τό άίσθημα γιά τή μουσική».

«Δέν ήταν έπίσης άνθρωπος γιά μικρές συζητήσεις. Πιστεύω ότι, κατά τή διάρκεια του πολέμου τής Ανεξαρτησίας, ήμουν πλησιέστερά του από όποιοδήποτε μέλος τής οικογενείας του. Μπορούσα νά τόν έπισκεφθώ στό σπίτι όποιοδήποτε ώρα και συζητούσαμε επί ώρες γύρω από τή Βίβλο και τήν Ιστορία. Ποτέ δεν συζητούσαμε γιά λίγο».

«Ο Γιαντίν είναι πεπεισμένος ότι ό Μπέν Γκουριόν εύθύνεται «γιά τήν ίδια τήν ύπαρξη του Κράτους του Ισραήλ».

«Η Ιστορική διαδικασία θά κατέληγε στή δημιουργία ενός Έβραϊκού Κράτους. Τό γεγονός, όμως, ότι ιδρύθηκε τό 1948 ήταν, σχεδόν, άποκλειστικά άποτέλεσμα τής ήγεσίας του».

«Η δεύτερη σημαντικότερη ένέργειά του ήταν ή προσέλευση μισού και πλέον έκατομμυρίου Έβραίων στό Ισραήλ, άμέσως μετά τή λήξη του πολέμου τής Ανεξαρτησίας, ένώ ή χώρα — άριθμούσε τότε μόνο 600.000 άτομα — ήταν άνέτοιμη γιά τήν άπορρόφηση ενός τόσο τεράστιου μεταναστευτικού κύματος».

«Από μία άποψη, αυτή υπήρξε ή μέγιστη σέ διορατικότητα ένέργειά του. Από τήν άλλη άποψη πιστεύω, δεν είχε άντιληφθεί ότι ή προσέλευση αυτών των ανθρώπων ήταν μόνο τό ήμισυ του όλου έργου. Δεν μπόρεσε νά άντιληφθεί τί τεράστιο κοινωνικό και εκπαιδευτικό έργο άπαιτείτο γιά τή συγχώνευση αυτών των 70 φυλών σέ ένα ένιαίο έθνος. Οί άρνητικές συνέπειες αυτού του έγχειρήματος συνυπάρχουν ακόμη μαζί μας».

«Η θέληση και τό ένδιαφέρον υπήρχαν. Τά χρήματα ξοδεύθηκαν. Όμως ό Μπέν Γκουριόν δεν κατενόησε τή διαδικασία άπορροφήσεως μιάς τεράστιας μάζας ανθρώπων. Ούτε διέθεσε τίς κατάλληλες επενδύσεις γιά έξειδικευμένη έρευνα στήν άνεύρεση λύσεων των κοινωνικών προβλημάτων, στήν έκταση πού διέθεσε γιά τόν στρατιωτικό τομέα».

«Όμως, δεν τόν κατακρίνω. Η απόφασή του αυτή ήταν ή σπουδαιότερη και πλέον άπαραίτητη, έπειτα από εκείνη τής έγκαθιδρύσεως του κράτους! Υπήρξε μία μοναδική απόφαση πού κανένας δεν μπορούσε νά προβλέψει πλήρως σέ όλες τίς προεκτάσεις της».

«Αποτελεί πεποίθησή μου ότι ό Μπέν Γκουριόν — κι έχω συναντήσει πολλούς μεγάλους άνδρες, τόσο πρίν άπ' αυτόν όσο και μετά — υπήρξε ό μέγιστος όλων».

(Περιοδικό "Israel Scene" — Νοέμβριος 1983)

‘Ο Δαβίδ Μπέν Γκουριόν εἰς τὰς Ἀθήνας

Σημειώσεις τοῦ Ἀσέρ Μωυσῆ

ἽΟ Μπέν Γκουριόν στό φράγμα τοῦ Μαραθῶνος. Ἀριστερά
ὁ ἀείμνηστος Ἀσέρ Μωυσῆς.

Εἰς ἕνα ἀπό τὰ συχνά μου ταξίδια εἰς τό νεοσύστατον Κράτος τοῦ Ἰσραήλ, ἠθέλησα κατά τό ἔτος 1950 νά ἐπισκεφθῶ καί νά γνωρίσω προσωπικῶς τόν ἰδρυτὴν καί πρωθυπουργόν τότε τοῦ Κράτους Δαβίδ Μπέν Γκουριόν. Ἡ ἐπιθυμία μου αὕτη ἐξηγεῖτο ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Μπέν Γκουριόν συχνά, ὁμιλῶν ἢ γράφων, ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν διανόησιν καί ἐσκέφθη ὅπως τοῦ προσφέρω μίαν νέαν τότε ἐκδοσὶν τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος εἰς τό ἐλληνικὸν πρωτότυπον.

Ὅταν ὁ ἐκ τῶν Διευθυντῶν τότε τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑξωτερικῶν τοῦ Ἰσραήλ Γκερσῶμ Ἀβνερ ἐζήτησε μίαν ἀκρόασιν δι’ ἐμέ ἀπὸ τόν τότε ὑπασιιστὴν του συνταγματάρχην Νεχεμιά Ἀργκῶβ, ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν ὅτι ὁ κ. Μπέν Γκουριόν ἦτο ἀδύνατον νά μέ δεχθῇ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, διότι ἦτο ἔτοιμος νά ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ πρωθυπουργικοῦ τοῦ γραφείου διὰ νά μεταβῇ εἰς τό Νοσοκομεῖον ὅπου εἶχε εἰσαχθῇ πρό ὀλίγου ἡ σύζυγός του Πάολα συνεπεία θλάσεως τοῦ μηροῦ της. Παρεκάλεσα τόν κ. Ἀβνερ νά ἐξηγήσῃ ὅτι ἡ ἐπίσκεψίς μου θά ἦτο σύντομος καί τυπική καί θά εἶχε ὡς σκοπὸν νά τοῦ προσφέρω τὸ προαναφερόμενον σύγγραμμά μου Πλάτωνος. Εἰς τό ἀκουσμά τοῦτου ὁ συνταγματάρχης Ἀργκῶβ εἶπεν εἰς τόν κ. Ἀβνερ ὅτι τό πράγμα διαφέρει καί ὅτι δὲν ἠμποροῦσε νά ἀναλάβῃ ἀπέναντι τοῦ κ. Μπέν Γκουριόν τὴν εὐθύνην νά τοῦ στερήσῃ μίαν τοιαύτην εὐκαιρίαν. Ἐπικοινωνήσας δὲ ἀμέσως μέ τόν πρωθυπουργόν διετάχθη νά μᾶς τηλεφωνήσῃ ὅτι θα με ἐδέχετο ἀμέσως ἀναβάλλων τὴν μετάβασίν του εἰς τό Νοσοκομεῖον.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν συνάντησίν μας ὑπέβαλα εἰς τόν κ. Μπέν Γκουριόν τὴν εὐχὴν ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας ὡς προσκεκλημένος μου ἵνα ἐπισκεφθῶμεν μαζί ὅλας τὰς ἐλληνικὰς ἀρχαιοτάτας διὰ τὰς ὁποίας μοῦ εἶχε ἐκφράσει τὸν θαυμασμόν του.

Τὸν Νοέμβριον 1950 ἔλαβα αἰφνιδίως ἐμπιστευτικὸν τηλεγράφημα ἀπὸ τό Ὑπ. Ἑξωτερικῶν τοῦ Ἰσραήλ πληροφορῶν ὅτι ὁ κ. Μπέν Γκουριόν θά ἦρχετο μετ’ ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ἀθήνας ἀνεπισήμως καί παρεκαλούμην ὅπως κρατήσω τὴν εἴδησιν αὐτὴν ἀπολύτως μυστικήν. Ὅπως τό ἔμαθα ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ ἐντολὴ ὑπὲρ τῆς μυστικότητος ὡφείλετο εἰς τό γεγονός ὅτι ὁ τότε Ὑπουργός τῶν Ἑξωτερικῶν κ. Μωσσέ Σαρέτ εἶχεν ἐναντιωθῇ εἰς τό νά πραγματοποιήσῃ ὁ κ. Μπέν Γκουριόν τό πρῶτον ταξίδι του εἰς τό ἐξωτερικόν ὡς Πρωθυπουργός εἰς μίαν χώραν μετὰ τῆς ὁποίας αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις δὲν ἦσαν ἀκόμη ἀπολύτως ρυθμισμέναι. Ἐν τούτοις ὁ κ. Μπέν Γκουριόν ἐπέμεινε δηλώσας ὅτι δὲν θά ἐταξίδευε ὡς Πρωθυπουργός ἀλλ’ ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης καί ὅτι δὲν θά εἶχε καμμίαν ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ ἀναχώρησις ἐκρατήθη πράγματι μυστικὴ μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ξένοι ἀνταποκριταὶ ἀντιληφθέντες τόν κ. Μπέν Γκουριόν ἀνερχόμενον εἰς τό ἀεροδρόμιον τῆς Λύδας εἰς ἀεροπλάνον τῆς EL-AL καὶ κατευθυνόμενον εἰς Ἀθήνας, ἐτηλεγράφησαν τὴν εἴδησιν εἰς τὴν ἐλληνικὴν πρωτεύουσαν καὶ κατακλυσθεῖς τότε ἀπὸ τηλεφωνήματα τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσιογράφων ἠναγκάσθη νά ἀπομονωθῶ πρᾶγμα ὅμως πού ἐνίσχυσε τὰς ὑποψίας τῶν.

Εἰς τό ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ εἶχε προσέλθει ὁ τότε Διευθυντής τῆς Ἀστυνομίας κ. Βρανόπουλος μέ δύναμιν Ἀστυφυλάκων διαταχθέντων ὅπως ἀπαγορεύσουν πᾶσαν προσέγγισιν δημοσιογράφων μέ τόν κ. Μπέν Γκουριόν. Τοῦτο μὲν ἐγένε ἀλλὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν μερικαὶ ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν μέ ἐπετέθησαν προσωπικῶς θεωρήσασαι ἐμέ ὡς ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ Ἰσραηλικοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Εἰς τό σπῆτι μου τοῦ Ψυχικοῦ ὅπου ὁ κ. Μπέν Γκουριόν καί ἡ ἀκολουθία του εἶχαν καταλύσει εἶχον ληφθῇ αὐστηρὰ μέτρα φρουρήσεως καί ἀπαγορεύσεως οἰασθῆποτε προσεγγίσεως ξένων ἀτόμων.

Ἡ ἐν Ἀθήναις διαμονὴ τοῦ διήρκεσεν μίαν ἐβδομάδα, κατηναλώθη δὲ αὕτη εἰς ἐπισκέψεις βιβλιοπωλείων διὰ τὴν ἀνεύρεσιν παλαιῶν συγγραμμάτων καί εἰς ἐπισκέψεις Ἀρχαιολογικῶν χώρων ἐντός τῶν Ἀθηνῶν, τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τό Ἄργος, εἰς τὴν Τίρυνθα, τὰς Μυκῆνας καί τὴν Ἐπίδαυρον.

Παρά τό πρόγραμμά του ὅπως μὴ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μέ κανένα ἐπίσημον, ἠσκήθη ἐπ’ ἐμοῦ τοιαύτη πίεσις ἐκ μέρους τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ καί Ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτερικῶν Σοφοκλῆ Βενιζέλου ὅπως γνωρίσῃ προσωπικῶς τὸν μέγαν Ἰσραηλινὸν ἐπίσημον, ὥστε τελικῶς ὁ κ. Μπέν Γκουριόν ἐδέχθη νά τὸν ἐπισκεφθῇ μαζί μου ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἡ συνομιλία μὴ περιστραφῇ εἰς πολιτικὰ θέματα. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι μόλις ὁ ἀείμνηστος Σοφοκλῆς Βενιζέλος ἀντίκρουσε τόν κ. Μπέν Γκουριόν, τὸν ἐχαιρέτησε μέ τὸν ἐβραϊκὸν χαιρετισμόν «Σαλῶμ» ὁ δὲ Ἰσραηλινός Πρωθυπουργός ἀνταπεδῶκε τὴν ὀβροφροσύνην ἀντιχαιρετίσας αὐτόν μέ τὴν ἐλληνικὴν λέξιν «εἰρήνη».

Ὁ κ. Μπέν Γκουριόν ἐζήτησε ἐπίσης νά ἴδῃ καί συνομιλήσῃ μέ ἕνα ἐκ τῶν Ἑλλήνων Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἵνα συζητήσῃ ἐπὶ θεμάτων τῆς ἐλλ. κλασικῆς διανοήσεως. Τό ἐλλ. Ὑπουργεῖον τῶν Ἑξωτερικῶν ὑπέδειξεν ὡς τοιοῦτον τὸν Καθηγητὴν κ. Κυριακίδην μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ κ. Μπέν Γκουριόν εἶχε μακρὰν συζητήσιν εἰς τό σπῆτι μου. Ἰδιαιτέρως ἐπέμεινε ὁ ἐλληνόφιλος καί ἐλληνιστὴς Ἰσραηλινός Πρωθυπουργός ἐπὶ τῆς μεγάλης διαφορᾶς τὴν ὁποίαν διεπίστωσε μετὰ τῆς ὁμιλουμένης σήμερον ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐλλ. γλώσσης καί τῆς ἀρχαίας τοιαύτης. Ὁ κ. Μπέν Γκουριόν ἐπέμεινε ἰδιαιτέρως εἰς τό ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἐθνικὴν των παλιγγενεσίαν δὲν κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἐλλ. λαοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἢ τουλάχιστον τὴν ἐλλαδικὴν διάλεκτον. Κατ’ αὐτόν τοῦτο θά ἦτο κατορθωτόν ὡς συνέβη καί μέ τὸν ἐβραϊκὸν λαόν ὁ ὁποῖος ἠθέλησε καί ἐπέτυχε νά καταστήσῃ ζωντανὴν τὴν βιβλικὴν γλῶσσαν ἡ ὁποία καί ὁμιλεῖται σήμερον εἰς τό Ἰσραήλ μέ πολὺ μικράς διαφορὰς, ὀφειλομένας εἰς τοὺς κατ’ ἀνάγκην εἰσαχθέντας νεολογισμούς.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἡμέραι τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς του ἤρχιζαν γιὰ τόν κ. Μπέν Γκουριόν μέ τὸν συνῆθη περίπατόν του περὶ ἐπὶ μίαν ὥραν καί ὁ περίπατος αὐτός καθ’ ὑπόδειξιν μου ἐγένετο εἰς τό δᾶσος τῆς Βαρυπόμπης.

‘Η Χριστιανική ‘Εκκλησία καί οί ‘Εβραῖοι

Συνέχεια από τη σελ. 7

Οί ‘Εβραῖοι, σάν σύνολο, εἶναι ἀνίκανοι ψυχολογικῶς, νά ἀποδεχθοῦν τήν Καλή Εἰδση γιά τόν Χριστό, διότι γι’ αὐτούς ὑπῆρξε, ἐπὶ τόσους ἀναρίθμητους αἰῶνες Κακή Εἰδση. Ἀλλά ἀπό καθαρά θεολογική ἀποψη, δέν μπορεῖ νά ὑπάρχουν μιά σειρά ἀληθειῶν γιά τούς ‘Εβραῖους καί μιά ἄλλη ἀποψη ἀληθειῶν γιά τούς Χριστιανούς. Ἐπιπλέον ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ Νέα Συνθήκη ἀπευθύνεται μόνο στούς ‘Εθνικούς μου φαίνεται νά προτείνει ὅτι ἐγώ, σάν ἕνας ‘Εβραῖος, δέν ἔχω θέση μέσα στούς κόλπους τοῦ Χριστιανισμοῦ - μιά ἀποψη τήν ὁποία, πολύ φυσικό, δέν ἀποδέχομαι. Καί τί θά λέγαμε, πράγματι, γιά τήν πρώτη ἐκκλησία, ἀφοῦ ἡ σύνθεσή της ἦταν πρωτίστως ἀπό ‘Εβραῖους παρά ἀπό ‘Εθνικούς; Μοῦ εἶναι ἀδύνατον νά δεχθῶ τήν ἐρμηνεία τοῦ Parkes περί τῆς ἀληθινῆς σχέσεως μεταξύ ‘Εκκλησίας καί Συναγωγῆς.

Υπάρχουν ἐκεῖνοι πού ὑποστηρίζουν ὅτι ὅλες οἱ θρησκείες εἶναι πολιτιστικά ἐξαρτημένες καί ὅτι ὅλες, κατά τόν δικό τους τρόπο, καθοδηγοῦν πρὸς τήν αὐτή κατεύθυνση τοῦ Θεοῦ. Αὐτό ἰσχύει τόσο γιά τόν Μωαμεθανισμό ἢ τόν Βουδισμό ἢ τόν Ἰνδουισμό, ὅσο γιά τόν Χριστιανισμό καί τόν Ἰουδαϊσμό²⁸. Δέν ἀποδέχομαι αὐτή τήν ἀκραία μορφή σχετικότητας. Ὅλες οἱ μεγάλες θρησκείες πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται μέ σεβασμό. Ὅμως οἱ θρησκείες ὀντως διατυπώνουν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες θεολογικές ἀπόψεις, καί δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι ὅλες ἐξίσου ὀρθές· οὔτε μπορῶ νά δεχθῶ πῶς δέν ὑπάρχει αὐτό πού λέγεται θεολογική ἀλήθεια.

Μιά ἄλλη πρότασις ἔχει διατυπωθεῖ ἀπό τήν καθηγήτρια Rosemary Reuther, τήν ὁποία ἀναφέρω ὀνομαστικά, διότι στή συγγραφή αὐτῆς τῆς διαλέξεως ἀντλήσα πολλά ἀπό τό σπουδαῖο βιβλίό της «Faith and Fratricide» (Πίστις καί Πατροκτονία), σχετικά μέ ὅσα ἀνέφερα γιά τήν ἱστορία τῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων ἀπέναντι στούς ‘Εβραῖους ἀπό τήν ἐποχή τῶν Πατέρων μέχρι

στή Διαφώτιση. Ἡ Reuther πιστεύει ὅτι ἡ ρίζα τοῦ προβλήματος ἔγκειται στή Χριστολογία. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ διακήρυξις τοῦ Ἰησοῦ ὡς Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τίς Γραφές, ὁδηγεῖ μοιραίως, σέ ἕνα εἶδος ἀντί - Ἰουδαϊσμοῦ πού ἀπεικονίζεται στήν Καινή Διαθήκη καί στήν πρώτη ‘Εκκλησία. Γιά τήν ἀπόδειξη τοῦ Ἰησοῦ ὡς Χριστοῦ, πρέπει νά ἀποδειχθεῖ ὅτι οἱ ‘Εβραῖοι εἶναι τυφλοὶ ἀπέναντι στίς Γραφές τους. Γιά τήν καθηγήτρια Reuther ἡ δοξασία τῆς Δευτέρας Παρουσίας κατευθύνει πρὸς τήν ἀλήθεια ὅτι, μετά τήν Ἑλευση τοῦ Ἰησοῦ, πολλά ἀπομένουν ἀκόμη νά γίνουν. Ἡ Θεϊκή ἀποκάλυψη πρὸς τόν Ἰησοῦ παραμένει μὴ ὁλοκληρωμένη, ἀτελής καί εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τήν Δευτέρα Παρουσία. Ἡ παρούσα λύτρωσις ἀποτελεῖ κάποιο εἶδος «aperitif» πού προηγεῖται τοῦ δείπνου τῶν Ἑσχάτων Ἡμερῶν. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἡ Θεία ἀπολύτρωσις δέν ὁλοκληρώνεται μέ τόν Ἰησοῦ, παρά μόνο ὑπὸ τήν μορφή προσμονῆς, ἡ ἐκκλησία γι’ αὐτήν δέν ἀποτελεῖ τό μοναδικό μέσον πρὸς τήν χάρη· ὑπάρχει χώρος στήν ἱστορία καί γιά ἄλλες ὁδοὺς χάριτος, γιά πολλές θρησκείες καί εἰδικότερα, γιά τήν ἑτέρα βιβλική πίστη, τόν Ἰουδαϊσμό²⁹. Ὑπάρχει βέβαια, κάποια δόση ἀληθείας ἐδῶ ὅμως, εἴτε ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός εἴτε ὄχι.

Παρόλο ὅτι σήμερα ἔχουμε μιά διαφορετικὴ ἀντίληψη γιά τίς Γραφές ἀπὸ ἐκείνη τῆς πρώτης ‘Εκκλησίας, καί δέν διαλογιζόμαστε πλέον βάση ἀπόλυτα αὐθεντικῶν κειμένων, ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς εἶδε τήν ἀποστολή του ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ δὲ ἐπεξήγησή του ἐπ’ αὐτῆς ὑπῆρξε ἐντυπωσιακά πρωτότυπη. Τό νά ὑποστηρίζεται ὅμως, ὅπως νομίζω κάνει ἡ καθηγήτρια Reuther, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε κάποιο εἶδος ἡμι - Μεσσία, αὐτό δέν ἱκανοποιεῖ οὔτε τόν ‘Εβραῖο οὔτε τόν Χριστιανό. Ὁ ‘Εβραῖος ποτέ δέν θά μπορούσε νά ἀνεχθεῖ τήν ἰδέα ὅτι ὑπάρχει κάτι τί Τό Μεσσιανικό σχετικά μέ τήν ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ, ἀφοῦ αὐτός ὑπῆρξε αἰτία τόσο-ων κακουχιῶν γιά τὸ λαό του· ὁ δὲ Χριστιανός δέν πρόκειται νά ἀνεχθεῖ τήν ἰδέα τῆς ἐλαχιστοποίησης τοῦ Χριστοῦ.

Ἰσως ἀναρωτηθεῖτε, γιατί ὑψώνω τήν φωνή μου σχετικά μέ τήν ἱστορία τῶν σχέσεων στό παρελθόν μεταξύ ‘Εκκλησίας καί ‘Εβραίων. Τό κάνω, διότι αὐτή ἡ φοβερή ἱστορία τῆς χριστιανικῆς σκέψεως καί πρακτικῆς ἀπέναντι στούς ‘Εβραῖους ἐπέδρασε, καί ἀκόμη ἐπιδρά, ἐπὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, συλλογικά. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς εἶναι οἱ ‘Εβραῖοι, σάν σύνολο, νά ἐμφανίζονται ταυτόχρονα φοβισμένοι καί ἐπιθετικοί. Ἡ ἰδέα μιᾶς ἐθνικῆς

‘Ο Ἰσραηλινός ὑπουργός Θρησκευμάτων δρ. Γιώσεφ Μπούργκ καί ὁ Πατριάρχης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθοδόξου Πατριαρχείου τῆς Ἱερουσαλὴμ κ. Διδώωρος ἀνταλλάσσουν θερμὸ χαιρετισμὸ ἐπ’ εὐκαιρία τοῦ Πάσχα.

«Jewish Chronicle», 27.4.1984

Ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία καί οἱ Ἑβραῖοι

ἐστίας στήν Παλαιστίνη παρουσιάσθηκε σάν ἕνα καταφύγιο ἀσφαλείας, μέσα σ' ἕναν κόσμο μίσους. Δέν πρέπει συνεπώς, νά προκαλεῖ ἐντύπωση τό γεγονός ὅτι οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Ἰσραήλ ἐμφανίζονται, σχεδόν, παρανοϊκοί εἰς ὅτι ἀφορᾷ τήν ἀσφάλεια τῆς φυλῆς τους, καί παθολογικά, σχεδόν, ἐπιθετικοί γιά τήν ἐπέκταση τῶν συνόρων του. Οἱ Ἀραβες ἔχουν δηλώσει ὅτι θά ὀδηγήσουν τούς Ἰσραηλινούς στή θάλασσα, οἱ δέ Χριστεῖς οἱ σκοποὶ τους, (ἄν καί συχνά ἐμφανίζονται νά ὑποστηρίζουν τούς ἐχθρούς τοῦ Ἰσραήλ), δέν ἔχουν ἀπαρνηθεῖ τό δικό τους παρελθόν οὔτε ἔχουν ἐκφράσει, συλλογικά μεταμέλεια γιά τήν παλιά τους συμπεριφορά ἀπέναντι στοὺς Ἑβραίους. Εἴχαμε ἀξιοθρήνητα περιστατικά στή Μέση Ἀνατολή πού ἀποκορυφώθηκαν κατά τήν πρόσφατη μάχη τῆς Βηρυτοῦ. Δέν ἐπιζητῶ, οὔτε γιά μιά στιγμή νά δικαιολογήσω τήν Ἰσραηλινή πολιτική στήν προκειμένη περίπτωση — καί δέν πιστεύω, πράγματι, ὅτι μπορεῖ νά δικαιολογηθεῖ — ἐπιζητῶ μόνο νά τήν κατανοήσω καί νά τήν ἐξηγήσω. (Πιστεύω ὅτι πρέπει νά θυμόμαστε πῶς συνεκλόνησε βαθύτατα ἕναν μεγάλο ἀριθμό Ἰσραηλινῶν καί ὅτι μιά Ἰσραηλινή Ἀνακριτική Ἐπιτροπή διορίσθηκε γιά νά διερευνήσει τίς χειρότερες ὑπερβάσεις).

Ὁ ἀντισημιτισμός εἶναι ἀντισημιτισμός

Αποτέλεσμα ὁλῶν αὐτῶν ἦταν μιά νέα ἔκφραση ἀντισημιτισμοῦ στή Δύση, ἀλλά καί στή Μέση Ἀνατολή.

Παίρνει τήν μορφή τοῦ ἀντισημιτισμοῦ μέ ἀπροκάλυπτη καί καλῶς ἐπιχορηγούμενη προπαγάνδα στίς πανεπιστημιούπολεις, μέ βόμβες σέ ἡ πλησίον Ἰσραηλινῶν πρεσβειῶν, μέ ἀναγραφή ἀγκυλωτῶν σταυρῶν σέ συναγωγές καί ἄλλα παρόμοια. Ὑφαίνεται ἕνας ἀντισημιτισμός ἐναντίον τῶν μὴ Ἰσραηλινῶν Ἑβραίων στή διασπορά, ἐκτός ἀπό τόν ἀχρεῖο ἀντισημιτισμό πού ἐκπορεύεται ἀπό τό Ἐθνικό Μέτωπο. Ἐχω ἐνώπιόν μου τό πρῶτο φύλλο τοῦ ἀποκαλουμένου δελτίου «**Νέα τοῦ Ὀλοκαυτώματος**», πού μοῦ ἐστάλει, προφανῶς ἀπό κάποιον πού δέν ἀντελήφθη ὅτι εἶμαι Ἑβραῖος Χριστιανός. Ἐμφανίζεται σάν ἕνα σοβαρό ἐντυπο πού ἐκδίδεται ἀπό τό αὐτοαποκαλούμενο «Κέντρο γιά τήν Ἱστορική Ἑρευνα». Ἰδοῦ μερικοί ἀπό τούς τίτλους κειμένων τοῦ ἐντύπου αὐτοῦ: «Ἱστορία τοῦ Ὀλοκαυτώματος, μιά καταθρόνια ἀπάτη», «Ἐπιστημονικά ἀβάσιμες οἱ περιγραφές μαζικῶν ἐξοντώσεων μέ ἀέρια», «Πῶς οἱ Σιωνιστές δολοφονοῦν τήν ἀλήθεια». Αὐτός ὁ φαρμακερός ἀντισημιτισμός, ὅπως κάθε μορφή φυλετικοῦ μίσους, πρέπει νά ἀποκρουσθεῖ μέ ἀποφασιστικότητα καί νά ἀποκαλυφθοῦν τά ψεῦδη καί οἱ ρύποι πού ἐμπεριέχει. Ὑπό τό πρίσμα δέ τοῦ παρελθόντος ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία ἔχει ἕνα ἰδιαίτερο χρέος: νά ἀποκαλύψει τόν ἀντισημιτισμό, νά τόν ἀποκρούσει καί νά μεριμνήσει γιά τήν μὴ ἐπέκτασή του.

(Κείμενο διαλέξεως πού ἐδόθη στίς 24 Φεβρουαρίου 1983. Ἀναδημοσιεύεται ἀπό τό «*Christian Jewish Relations*», τεύχος Ἰουνίου 1983).

Σημειώσεις

1. Ἀρχεῖα τοῦ Φόρεϊν Ὁφίς, «*The Listener*», 16 Σεπτεμβρίου 1982.
2. Ὑπάρχουν ρίζες ἀντισημιτισμοῦ στόν Χριστιανισμό; Ἑθνική Διάσκεψις Χριστιανῶν καί Ἑβραίων, (Νέα Ὑόρκη 1961). Τό *Magnum opus* τοῦ J. Issac, «*Jesus et Israel*», ἐκδόθηκε μετά τόν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμο. Εἶναι ἐνδιαφέρον νά παρατηρήσουμε ὅτι ὁ Gregory Baum, ὁ ὁποῖος στό βιβλίο του «*The Jews and the Gospel*» (Λονδίνο 1960) προσπάθησε νά ὑπερασπισθεῖ τήν ἔκκλησία ἀπέναντι στή θέση τοῦ Isaac μετέβαλε ἀργότερα γνώμη -βλ. τόν πρόλογό του στό βιβλίο τῆς R. Reuther «*Faith and Fratricide*» (Νέα Ὑόρκη 1974). Γιά τήν Ἀγγλία, τό κλασικό ἔργο περὶ ἀντισημιτισμοῦ εἶναι τό «*Antisemitism*» (Λονδίνο 1963) τοῦ James Parkes, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε ὅλη του τή ζωὴ στό θέμα τῶν Ἑβραϊο-Χριστιανικῶν σχέσεων.
3. Ἐκθεση περὶ τῆς χριστιανικῆς ἀντιμετώπισης τῶν Ἑβραίων, εἰσαγωγή, πού συζητήθηκε στήν Πρώτη Συνδιάσκεψη τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Ἀμστερδαμ 1948) καί ἐπρόταθη στίς ἐκκλησίες.
4. Βλ. παραπάνω, παρ. 4.
5. M.A. Macleod, «*The Witness of the Church to the Jewish People*». Ἡ μελέτη αὕτη περιλαμβάνεται στήν ἔκδοση τοῦ D. W. Torrance, Ἑδιμβούργο 1982.
6. ὁ.π., σελ. 74.
7. «*The New Delhi Report*», Λονδίνο 1962. Ἡ ἴδια πρόταση συναντᾶται στή δήλωση τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν τοῦ 1961, παρ. 3.
8. *Nostra Aetate*, 4.
9. Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν Γραμματείας γιά τήν Προαγωγή τῆς Χριστιανικῆς Ἐνότητος (Ρώμη), ἀρ. 49, 1982.
10. L. Newbigin, «*The Light has come*», (Ἑδιμβούργο 1982), σελ. 13.
11. *Adv. Jud.* 5 (6).
12. *P. L.* 4 cods 703 - 810.
13. *Prud. Apo.* 541 - 50.
14. *Fuseb. D.E.* 1.1.
15. *C. Jud.*, 6.
16. Ἡ R. Reuther καταχωρεῖ μαρτυρίες ἀπό τά γραπτά τῶν Πατέρων: *Epistle to Diognetus*, *Didache*, *Epistle of Barnabas*, *Justin Martyr*, *Irenaeus*, *Tertullian*, *Lactantius*, *Hippolytus*, *Novatian*, *Origen*, *Athanasius*, *Cyprian*, *Pseudo - Nyssea*, *Eusebius of Caesarea*, *John Chrysostom*, *Augustine*, *Pseudo - Au-*

- gustine, *Ephrem*, *Issac of Antioch*, *Teachings of Jacob*, *Aphrahat*, *Jacob of Serug*, *Maximus*, *Isidore of Seville*, *Prudentius*, *John Damascus*, *Pseudo - Cyprian*. Περίληψη τῶν κατὰ τῶν Ἑβραίων γραπτῶν τῶν Πατέρων καί τῶν μεσαιωνικῶν διδασκάλων, ὑπάρχει στό ἔργο τοῦ A.L. Williams «*Adversus Judaeos*» (Cambridge 1935).
17. *Chrys. Or. C. Jud.* 1.2.
18. *Chrys. Or. C. Jud.* 6.7.
19. *Chrys. Or. C. Jud.* 1.4.
20. *Chrys. Or. C. Jud.* 2.3.
21. *Chrys. Or. C. Jud.* 1.2.
22. *Ambrose*, *Epp.* 40 καί 41.
23. Βλ. R. Reuther «*Faith and Fratricide*» (Νέα Ὑόρκη 1974), σελ. 220. Εἶμαι ὑπόχρεως στήν καθηγ. Reuther γιά αὐτή τήν ἱστορική ἀνασκόπηση τῶν στερήσεων καί τῶν ἀνικανοτήτων τῶν Ἑβραίων.
24. Ὁ διάλογος ὅμως δέν ἔλειψε ὁλότελα, βλ. «*The Church and the Jewish People*», τοῦ C. Hedenquist - (Λονδίνο 1954). «*Jews and Christians: Preparation for Dialogue*», τοῦ C.A.F. Knight - (Φιλαδέλφεια 1964). Ἡ J. Schoeps, «*The Jewish Christian Argument*» - (Λονδίνο 1965). Παρόλο ὅτι ἀγνοήθηκε εὐρύτατα ἀπό τούς ὁμοθρήσκους τοῦ Ἰσραηλῆ, ὁ Martin Buber ἐπέδωξε ἕναν εἰλικρινή διάλογο μεταξύ Χριστιανῶν καί Ἑβραίων. Τό 1975 μέ τίς διαβουλεύσεις τῆς ἐκκλησίας μέ τόν Ἑβραϊκό λαό, ξεκίνησε ἡ διαδικασία τοῦ διαλόγου στά πλαίσια τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.
25. Ὁ Gregory Baum στόν πρόλογο τοῦ βιβλίου «*Faith and Fratricide*», ἀναφέρει τόν Paul Demann καί τόν Karl Thieme ὡς ἐκφραστὲς αὐτῆς τῆς θέσεως. Διαφαίνεται ἐπίσης στό βιβλίο τοῦ Jakob Jocz, «*The Jewish People and Jesus Christ*» (Λονδίνο 1980), R. Schneider, «*Sweeter than Honey*» (Λονδίνο 1966), A. Ecclestone, «*The Night Sky of the Lord*», (Λονδίνο 1980).
26. James Parkes, «*Conflict of the Church and Synagogue*» (Λονδίνο 1969).
27. Ὁ Gregory Baum (βλ. παραπάνω) μνημονεύει τό ἔργο τοῦ Alan Davies, «*Antisemitism and the Christian Mind*», γιά μιά σύντομη ἀνασκόπηση τῶν ἀπόψεων τῶν δύο αὐτῶν χριστιανικῶν μελετῶν ἐπὶ τοῦ θέματος.
28. Μιά ἐξαιρετική παρουσίαση αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ὑπάρχει στό βιβλίο τῆς R. Reuther, «*To Change the World*», (Λονδίνο 1981).

“Ελληνες και Έβραίοι

Ο δημοσιολόγος κ. Πέτρος Β. Πόγγης παρουσίασε ένα νέο βιβλίο, με τίτλο: *“Η Φιλοσοφία της Δημοκρατικής συμβιώσεως.”* (Αθήναι, 1983).

Πρωτότυπο σάν θέμα, με πληθώρα ιδεών που κεντρούν στον σοβαρό προβληματισμό και με αδιάσπαστα στοιχεία από την εξελικτική πορεία της Ανθρωπότητας, το νέο βιβλίο του δημοσιολόγου κ. Π. Πόγγη παρουσιάζει ένα άναμφισβήτητο ενδιαφέρον.

Από το εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου (σελ. 24) μεταφέρουμε τις παρακάτω σκέψεις:

Η Έβραϊκή Παλαιά Διαθήκη κυρίως με το Κεφάλαιον της Γενέσεως και η Έλληνική μυθολογία κυρίως με τους μύθους του Προμηθέα, της Πανδώρας, της Αθηνάς και του Ήφαιστου ξεχωρίζουν. Είναι έξ αλλου τα δύο βασικά κείμενα που διαθέτει η ανθρωπότητα, που αρχίζουν την ιστορία της γης, του ανθρώπου, της συμβιώσεως και του πολιτισμού από το μηδέν, από το χάος. Αυτά τα κείμενα έχουν συνδεθεί κυρίως με τα ονόματα του Μωϋσέως και του Ήσιόδου.

Πιθανόν τούτο να οφείλεται και στην γεωγραφική θέση της Ελλάδος και του Ισραήλ — που ήταν τότε στο σταυροδρόμι της ύψης. Η θέσις αυτή οφείλετο εις ιδιορρυθμούς κλιματικούς, θαλασσίας και έδαφικής συνθήκας και εις μίαν ιδιάζουσιν σύνθεσιν των όμόρων λαών.

Και σήμερα ακόμη ως λάβωμεν τον Βόρειον χάρτην του κόσμου, Εύρωπαϊκής όμως έκδόσεως με την Εύρωπην εις το Κέντρον, την Ασίαν δεξιά και την Αμερικην αριστερά. Κατόπιν ως χαράξουμε μία κάθετον γραμμήν η οποία θά ακολουθήσῃ περίπου το σιδηρούν παραπέτασμα και θά διέλθῃ από το Αιγαίον και την Αίγυπτον πρὸς τὰ κάτω μέχρι του Ισημερινού. Έν συνεχεία ως χαράξωμεν μίαν όριζόντιον γραμμήν η οποία θά δδεύῃ κατά μήκος της Μεσογείου, από το στενό του Γιβραλτάρ μέχρι το Ισραήλ στο γεωγραφικό πλάτος των 35-40 μοιρών. Τό σημείον διασταυρώσεως αὐτῶν των δύο διαχωριστικῶν γραμμῶν θά εὐρίσκειται περίπου εις το Αιγαίον πέλαγος, δηλαδή μεταξὺ Ελλάδος και Ισραήλ.

Θά παρατηρήσουμε ότι άνωθεν της γραμμῆς πρὸς Βορράν ήταν οι πλουσιώτεροι λαοί έξ ανθρωπίνης δραστηριότητος και κάτωθεν της γραμμῆς οι πτωχότεροι (πληθὺν πετρελαίου και άλλων πρώτων ύλων που αποτελοῦν παροδικόν έπεισόδιον ξένον από ανθρωπίνην ενέργειαν). Δυτικά της γραμμῆς είναι οι λαοί που ανέπτυξαν πολύ τὰς γνώσεις και την τεχνικήν μάθησιν και έπίδοσιν. Και ανατολικά της γραμμῆς είναι οι λαοί που ανέ-

πτυξαν τὰς γνώμας, τὰς θρησκείας (που ήλθαν όλες έξ Ανατολών) και την ψυχικήν άγωγήν. Οι “Έλληνες και οι Έβραίοι είχαν ένα πόδι στον πλοῦτο του Βορρά και ένα πόδι στην πτώχεια του Νότου. Και είχαν ένα αὐτί πρὸς τούς τεχνικούς της Δύσεως και ένα αὐτί πρὸς τούς φιλοσόφους της Ανατολῆς.

Οι “Έλληνες και οι Έβραίοι ήσαν στο σταυροδρόμι των διεθνῶν νοοτροπιῶν και τάσεων, των διεθνῶν οικονομικῶν και κοινωνικῶν άναμετρήσεων, των διεθνῶν πνευματικῶν και καλλιτεχνικῶν έπιτευγμάτων.

Γι’ αὐτό ίσως γνώρισαν και οι δύο λαοί και γνωρίζουν μίαν έπιτυχή προσαρμοστικήν άποδομίαν εις πάσαν γωνίαν της γῆς. Οι Κεφαλληνες είναι 25.000 εις την Κεφαλληνίαν και υπερβαίνουν τις 250.000 ανά την ύψηλιον. Κάτι αντίστοιχο ισχύει και γιά τούς Έβραίους.

Και τα δύο αὐτά κείμενα, της Γενέσεως και της Θεογονίας του Ήσιόδου εξιστοροῦν μεταφορικά την άπαρχήν της γῆς και της ζωῆς και τὰ πρώτα βήματα της συμβιώσεως των ανθρώπων. Η εξιστόρησις αὐτή είναι σε πολλά σημεία σύμφωνη με τὰ σημερινά δεδομένα της έπιστήμης. Η Γένεσις εξιστορεῖ τόν Θεόν πλάττοντα τόν κόσμον έκ του χάους εις έξι συνεχείς περιόδους (ήμέρας) μετά από τὰς όποιās την έβδόμην αναπαύθηκε. Ο Ήσιόδος δίδει βαρύτητα κατά την εξιστόρησιν του της γενέσεως του Κόσμου εις τόν “Ερῶτα. Τόν όποιον έννοεῖ ως προκαλοῦντα διά της ένεργείας του την ένωσιν και την συνεργασίαν των στοιχείων έκ των όποιων προήλθε ο κόσμος και η ζωή. Είναι δηλαδή η άμοιβαία έλκτική δύναμις των στοιχειωδῶν μορίων (αὐτῶν που όνόμασε άργότερον ο Δημόκριτος: “άτομα” και την θεωρίαν αὐτῶν την άτομιστικήν) που συνθέτει πᾶν τό υπάρχον επί, υπό και υπέρ την ΓΗΝ».

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2-104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα με τό Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. **Ιωσήφ Λόβιγγερ**
Σουρμελή 2

Τά ένυπόγραφα άρθρα εκφράζουν τις άπόψεις του συγγραφέα τους. Έπιτρέπεται η άναδημοσίευση κειμένων υπό τόν όρο να μνημονεύεται: “Από τό περιοδικό “Χρονικά”, όργανο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος”.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

“Εκθεση γιά τὰ 200 χρόνια από τή γέννηση του σέρ Μόζες Μοντεφιόρε

ΛΟΝΔΙΝΟ: Τόν προσεχή Ιούλιο θά εγκαινιασθεῖ στο Μουσείο Μπρούμφιλτ της πόλεως Σάουθγκεητ (Αγγλία) μεγάλη φωτογραφική έκθεση γιά τή ζωή και τό έργο του μεγάλου Έβραίου φιλανθρώπου και πολιτικού **Μόζες Μοντεφιόρε**.

Η έκθεση θά αποτελέσει τό άποκορύφωμα των έκδηλώσεων γιά τόν έορτασμό των 200 χρόνων από της γεννήσεως του σέρ Μόζες τό 1784, και έκató περίπου χρόνων από του θανάτου του, τό 1885. Στην έκθεση θά προβληθούν τρείς βασικοί τομείς της ζωῆς του: οι προσπάθειές του υπέρ των άπανταχού διωκομένων Έβραίων, η συνεισφορά του στον άποικισμό της “Αγίας Γῆς” του Ισραήλ και η έπιχειρηματική δραστηριότητά του, από την

όποία παραιτήθηκε σε ήλικία 40 ετών. Τό υπόλοιπο μέρος της ζωῆς του τό αφιέρωσε σε κοινωφελείς σκοπούς.

Ο σέρ Μόζες Μοντεφιόρε υπήρξε εύσεβής και πιστός Έβραίος. Ός σερίφης (τιμητικός τίτλος) του Λονδίνου, κατά τις καθιερωμένες πομπές του Σαββάτου, περπατούσε δίπλα στην άδεια άμαξά του. Κατά τις έπισκέψεις του στα Άνάκτορα του Μπάκιγχαμ, έπαιρνε μαζί τή δική του κασέρ τροφή.

Καθόλη τή διάρκεια του 1984 θά γίνουν διάφορες όμιλίες σε πολλές πόλεις της Αγγλίας, αλλά και τό έξωτερικό, και θά κυκλοφορήσει ένα βιβλίο γιά τή ζωή και τό έργο του σέρ Μόζες Μοντεφιόρε.

(“Τζουΐς Κρόνικαλ” — 13.1.1984)

Τόν έορτασμό τής 850ης έπετειού του Μαΐμονίδη πρότεινε τό Π.Ε.Σ. στην ΟΥΝΕΣΚΟ

ΠΑΡΙΣΙ: Άπευθυνόμενος προς τή γενική συνέλευση τής Ούνέσκο, ό εκπρόσωπος του Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου (Π.Ε.Σ.) πρότεινε νά έορτασθεί υπό τήν αιγίδα τής οργανώσεως ή 850η έπέτειος από τής γεννήσεως του Μαΐμονίδη, μέ έκδηλώσεις πού θά διοργανωθούν στην Ίσπανία, τό Μαρόκο, τήν Αίγυπτο καί τό Ίσραήλ. Τήν πρόταση του εκπροσώπου του Π.Ε.Σ. δέχθηκαν μέ ένθουσιασμό οι αντιπρόσωποι όλων των ενδιαφερομένων χωρών, συμπεριλαμβανομένων καί των Άράβων εκπροσώπων.

Η πρόταση του Π.Ε.Σ. ήρθε σάν αποτέλεσμα τής συναντήσεως του περασμένου Μαΐου μεταξύ του γενικού διευθυντού τής Ούνέσκο κ. **Άμίντου - Ματάρ Μπού** καί του δρ. **Γκέρχαρτ Ρίγκνερ**, τότε γενικού γραμματέως του Π.Ε.Σ. Κατά τή συνάντηση εκείνη ό δρ. Ρίγκνερ είχε παρατηρήσει ότι, έν όψει τής έκτεταμένης αναμίξεως τής Ούνέσκο στη διάδοση του Ίσλαμικού πολιτισμού, θά πρέπει ή Ούνέσκο νά μεριμνήσει καί γιά κάποιο αντίστοιχο πρόγραμμα επί του Έβραϊκού πολιτισμού κάτι πού θά μπορούσε επίσης νά ώφελήσει καί στη δημιουργία ενός πλαισίου γιά ένα Ίσλαμικό - Έβραϊκό διάλογο.

Η Ούνέσκο, μέ επιστολή της, κάλεσε τό Π.Ε.Σ. νά παρουσιάσει συγκεκριμένες προτάσεις επί του θέματος. Άποτέλεσμα των ένεργειών αυτών υπήρξε ή όμιλία του εκπροσώπου του Π.Ε.Σ. στην Ούνέσκο καθηγητού **Ζάν Άλπεριν**. Ός γνωστόν τό Π.Ε.Σ. διατηρεί τήν ιδιότητα του συμβουλευτικού, μή κυβερνητικού, μέλους τής Ούνέσκο.

Ο καθηγητής Άλπεριν παρατήρησε ότι ή «πολιτιστική κληρονομιά τής ανθρωπότητας» θά εμπλουτισθεί μέσω μιας ευρύτερης γνώσεως καί κατανοήσεως τής Έβραϊκής πολιτιστικής ταυτότητος καί Ιστορίας. Πρότεινε επίσης όπως ή Ούνέσκο «άναλάβει πρωτοβουλία γιά έναν Έβραιο-Ίσλαμικό ή Έβραιο-Αραβικό διάλογο, μέ θέμα τήν αντίστοιχη επίδρασή τους επί του ανθρωπίνου πολιτισμού», καί παρατήρησε ότι ή αποστολή τής Ούνέσκο γιά καλύτερη κατανόηση μεταξύ των λαών εξυπηρετείται καλύτερα μέσω παρομοίων πρωτοβουλιών παρά μέ συγκρούσεις.

Ο καθηγητής Άλπεριν υπέβαλε τήν συγκεκριμένη πρόταση διοργανώσεως διαφόρων συμποσίων μέ τήν εύκαιρία τής 850ης έπετειού από «τής γεννήσεως του μεγάλου φιλοσόφου καί Ιατρού Μαΐμονίδη, ό οποίος διεδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στό σταυροδρόμι τής Έβραϊκής, τής Έλληνικής, τής Αραβικής καί τής Χριστιανικής σκέψης». Οι έκδηλώσεις αυτές, είπε, θά πρέπει νά διοργανωθούν «στis χώρες όπου εξήσε καί σταδιοδρόμησε ό Μαΐμονίδης».

Άπευθυνόμενος προς τόν εκπρόσωπο τής Ίσπανίας, ό κ. Άλπεριν είπε: «Ένθυμούμαστε ακόμη μέ ιδιαίτερη συγκίνηση τήν πρωτοβουλία τής χώρας σας ή όποία, τό 1935, 800η έπέτειος από τής γεννήσεώς του, τίμησε τόν Μαΐμονίδη κι όλόκληρη τήν Ίσπανία, διοργανώνοντας στην πόλη Κόρδοβα, στό Δημαρχείο καί στην αναστηλωθείσα Συναγωγή του Μαΐμονίδη, ένα έντυπωσιακό διεθνές συμπόσιο». Στρεφόμενος προς τόν Μαροκινό αντιπρόσωπο, υπενθύμισε «πόσο πολύ προσκολλημένες είναι οι Σεφαραδικές κοινότητες στis ένδοξες αναμνήσεις από τήν πόλη Φέζ, καί πόσο ή διδασκαλία του Μαΐμονίδη τίμησε τήν άλλοτε πρωτεύουσα τής πατρίδος σας». Γυρίζοντας προς τόν Αίγύπτιο πρέσβη, τόνισε ότι, «δέν έχουμε ξεχάσει τόν σεβασμό μέ τόν όποιο τό έργο του Μαΐμονίδη μνημονεύεται καί μελετάται στά μεγάλα κέντρα σκέψης καί διδασκαλίας τής χώρας σας».

Άπευθυνόμενος, τέλος, προς τόν Ίσραηλινό αντιπρόσωπο, ό καθηγητής Άλπεριν είπε: «Δέν χρειάζομαι νά σας υπενθυμίσω τό πόσο τιμητική θέση κατέχει πάντοτε ή διδασκαλία του «Ραμπάμ» Μαΐμονίδη στis άκαδημίες, τά πανεπιστήμια καί τά σχολεία τής χώρας σας, γεγονός πού αποδεικνύει ότι παραμένει ένας από τους ύποδειγματικούς δασκάλους, όπως μάς υπενθυμίζει καί ό επιβλητικός τάφος του στην Τιβεριάδα».

Μέ τήν υιοθέτηση τής προτάσεως αυτής κατέληξε ό καθηγητής Άλπεριν, «ή Ούνέσκο θά πραγματοποιήσει μία σπουδαία συνεισφορά στό διάλογο μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών παραδόσεων καί θά εκπληρώσει τή συμφιλιωτική αποστολή της — ένα από τά εύγενή ιδανικά της».

(«Νέα του Π.Ε.Σ.» — 19.12.1983)

Ο Άμερικανός πρόεδρος τίμησε τό Κίνημα Λουμπάβιτς

ΟΥΑΣΙΓΚΤΟΝ: Ο Άμερικανός Πρόεδρος κ. Ρόναλντ Ρέγκαν, τιμώντας τήν 82η έπέτειος των γενεθλίων του Λουμπάβιτσερ Ρέμπε, Ραββίνου Μεναχέμ Μέντελ Σνήμερσον, ανακήρυξε τήν 13η Άπριλίου ως «Ημέρα Παιδείας των Ήνωμένων Πολιτειών».

Στή διακήρυξη τονίζεται, ότι τό Κίνημα Λουμπάβιτς «κατέστη γιά τούς πιστούς όλων των θρησκειών, ένα λαμπρό παράδειγμα τής πραγματικής αξίας τής παιδείας». Καί συνεχίζει: «Τό έργο του Λουμπάβιτσερ Ρέμπε αποτελεί μία ζωντανή υπόμνηση ότι ή γνώση αξίζει μόνο όταν αυτή συνοδεύεται από ήθικη καί πνευματική σοφία καί κατανόηση».

«Μέ τήν καλλιέργεια καί τήν προαγωγή μιας παράδοσης ήθικών αξιών, οι ρίζες τής όποίας άνάγονται στους Έφρά Νωαχικούς Νόμους, πού, όπως επανειλημμένως έχει τονισθεί, αποτελούν οικουμενικές αρχές συμπεριφοράς καί μία διασφάλιση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τό κίνημα Λουμπάβιτς καί ό σεβάσμιος ήγέτης του απέδειξαν στους Άμερικανούς κάθε θρησκείας, ότι ή αληθινή παιδεία δέν άφορά απλώς τίς γνώσεις του άτομου, αλλά τό πώς ένα άτομο ζει».

(«Τζούις Κρόνικαλ» 15.4.1984)

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ Ἑβραῖοι

Ἡ σύγχρονη θέσις τῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι στοὺς Ἑβραίους

Επιστρέψαμε στο σημείο από το οποίο ξεκινήσαμε: το ὀλοκαύτωμα. Ἡ μακρὰ ἱστορικὴ ἀλληλοδιαδοχὴ τῶν γεγονότων γιὰ τὰ ὁποῖα μίλησα ἔχει ἀποτυπωθεῖ στὴ συλλογικὴ μνήμη τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ. Δὲν πρέπει νὰ προκαλεῖ ἐντύπωση, συνεπῶς, ὅτι ὁ αὐτὴ τῇ λαϊκῇ μνήμῃ ἡ εἰκόνα τῶν Χριστιανῶν, ὡς προγονικῶν ἐχθρῶν, δύσκολα ξεθωριάζει. Κάθε Ἑβραῖος πού γίνε-

Συνέλευση ἐκπροσώπων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Προεδρικό Μέγαρο τοῦ Ἰσραὴλ.

ται Χριστιανός, πρέπει νὰ γνωρίζει ὅτι ἡ ἑβραϊκὴ κοινότητα θὰ τὸν θεωρεῖ ὡς μεταπηδήσαντα στὸ ἐχθρικό στρατόπεδο. (Παραδείγματός χάριν, ἀντιμετώπιζε δυσκολίες στὴν προσπάθειά μου νὰ διοργανώσω αὐτὴ τὴν ἔκθεση τοῦ Ἀουσβιτς στὸ Μπίρμιγχαμ, ἐπειδὴ Ἑβραῖοι δὲν ἐπιθυμοῦσαν νὰ συνεργασθοῦν μαζί μου, κατὰ τὸ κατανόητό). Οὔτε ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, οὔτε τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν δὲν ἐξέδωσαν σαφὴ διακήρυξη μετανοίας γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο Χριστιανοὶ συμπεριφέρθηκαν στοὺς Ἑβραίους διὰ μέσου τῶν αἰώνων, (ἡ μεταχείρισή τους Ἑβραῖων δὲν καλύπτεται ἐπαρκῶς, ἐξ ὅσων γνωρίζω, σὲ κανένα βιβλίο ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας) καὶ συνεπῶς, δὲν πρέπει νὰ προκαλεῖ ἐντύπωση τὸ γεγονός ὅτι ἕνας ἐλικρινῆς διάλογος μεταξύ ἐκπροσώπων τῶν δύο αὐτῶν πίστεων, ἀποτελεῖ σπάνιο φαινόμενο.²⁴ Ἐδῶ στὴν Ἀγγλία παραδείγματός χάριν, ὑπάρχει ἕνα Συμβούλιο Χριστιανῶν καὶ Ἑβραίων, ἀλλὰ ἀσχολεῖται περισσότερο μὲ πολιτιστικὰ θέματα παρά μὲ τὸν θρησκευτικό διάλογο.

Ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ θέση τῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι στοὺς Ἑβραίους; Ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ θεολογικὴ ἀντιμετώπιση; Εἶναι σαφές, τουλάχιστον γιὰ μένα εἶναι σαφές, ὅτι ἐκείνες οἱ θεολογικὲς ἀπόψεις πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη πρέπει νὰ εἶναι ἐσφαλμένες, καθόσον ὑποδηλώνουν τὴν φορικαστικὴ μεταχείριση τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Τί θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ;

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ ἀπορρίψουμε τὴν ἀποψη ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἔχουν ἀποδοκιμασθεῖ καὶ ὅτι ἡ δευτέρῃ ἡ Νέα Συνθήκη καταλύει τὴν παλιά ἢ ὅτι ὁποιαδήποτε κατη-

γορία μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὸν Ἑβραῖο, ἐπειδὴ εἶναι Ἑβραῖος. Οἱ Ἑβραῖοι ἀνήκουν στὴν ἰδίᾳ φυλὴ ὅπως καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λυτρωτὴς μας. Εἶναι ἐξέσου ἀγαπητὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀμαρτιὰ, ὅπως καὶ ἄλλος, οὔτε περισσότερο οὔτε λιγότερο. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός μας δίδαξε νὰ ἀγαπάμε ἰδιαίτερα τὸν ἀπόβλητο, ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη καὶ δὲν εἶναι προνομιούχοι· τοῦτο δέ, πιστεῦω, ἰσχύει γιὰ τὴν φυλὴ στὴν ὁποία ἀνῆκε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Παραμένει ὁμως, ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ βασικού μας ἐρωτήματος - ποιά ἡ θεολογικὴ σχέση μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Ἑβραίων;

Ὑπάρχουν ἐκείνοι πού υποστηρίζουν ὅτι ἡ μὲν ἰουδαϊκὴ θρησκεία εἶναι ἀτελής χωρὶς τὸν Ἰησοῦ, ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἀτελής χωρὶς τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση.²⁵ Ὅτι, ἡ διαμάχη μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Συναγωγῆς δὲ ἐπιλυθεῖ σὰν μιά ἐσχατολογικὴ εκπλήρωση, στὸ τέλος τῶν ἡμερῶν. Κατὰ κάποιον τρόπο συμφωνῶ μὲ αὐτὴ τὴν ἀποψη. Δὲν νομίζω ὅτι ὁ Ἑθνικός Χριστιανισμός εἶναι πλήρης χωρὶς τὴν διορατικότητά πού ὁ Ἰουδαϊσμός μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει. Λέγοντας τοῦτο, ὁμως, δὲν βοηθοῦμαστε νὰ προσδιορίσουμε τίς σχέσεις μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Ἑβραίων. Παραδείγματός χάριν, πρέπει ὁ Ἑβραῖος νὰ ἀναγνωρίσει τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ γιὰ νὰ σωθεῖ;

Ὑπάρχουν ἐκείνοι οἱ θεολόγοι πού υποστηρίζουν ὅτι ἡ Πρώτῃ Συνθήκη παραμένει ἐν ἰσχύ γιὰ τοὺς Ἑβραίους, ἀπὸ τότε πού συνήφθη μέχρι σήμερα ὡς καὶ στὸ μέλλον, ἐνῶ ἡ Νέα Συνθήκη ἐπεκτείνει τίς θεϊκὲς ὑποσχέσεις καὶ πρὸς τοὺς Ἑθνικούς. Ἡ ἀποψη αὐτῇ, διατυπώθηκε μὲ θάρρος στὴ χώρα αὐτὴ ἀπὸ τὸν James Parkes²⁶ καὶ εἶναι μιά ἀποψη τὴν ὁποία ὁ Niebuhr καὶ ὁ Tillich ἐπεδοκίμασαν μερικῶς²⁷. Εἶπαν ὅτι μετὰ τὸ ὀλοκαύτωμα, οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἔχουν ἀνάγκη τοῦ Χριστιανισμοῦ γιὰ νὰ εἶναι πιστοὶ πρὸς τίς βιβλικὲς ὑποσχέσεις.

Θὰ συμφωνοῦσα μὲ τοὺς Niebuhr καὶ Tillich ὑπὸ τὴν ἐννοία ὅτι, εἶναι ἀδύνατο γιὰ τὴν μεγάλη μάζα τοῦ Ἑβραϊσμοῦ νὰ ἀποδεχθεῖ τὸν Χριστιανισμό μετὰ τὰ δα αἰ Ἑβραῖοι υπέφεραν ἀπ' αὐτόν. Οἱ Ἑβραῖοι μποροῦν νὰ παραμείνουν πιστοὶ στὶς βιβλικὲς ὑποσχέσεις, υλοθετόντας, οὕτως εἶπεν, αὐτὸ πού ἐμεῖς ἀποκαλοῦμε τίς χριστιανικὲς ἰδιότητες πού ἀποδίδονται στὸ Θεό, πού πρέπει νὰ ἐκφράζουν ἀπέναντι τοῦ ἐαυτοῦ τους καὶ ἀπέναντι τῶν συνανθρώπων τους - καὶ ἂς μὴ ἐξηνάμε ὅτι ἡ Συναγωγὴ ἀνέπτυξε μέσω τῆς Ταλμουδικῆς παραδόσεως, τὸν θεσμό τῆς ἀτομικῆς προσευχῆς καὶ τῆς μετανοίας στὴ θέση τῶν θυσιῶν τοῦ Ναοῦ.

Συνέχεια στὴ σελ. 20

Ὁ Καρδινάλιος Μιχαὴλ Ντόριο Μιράντα Γκαμπὲ μὲ τὸν Ραββῖνο Γιεχούντα Χαλεβὺ στὴ Συναγωγὴ τοῦ ΜΞΕΙΚο Σιῦν τὸν Μάρτιο τοῦ 1977.

«Ἐκ τοῦ μαρτυρίου εἰς τὴν ἀναφαίρετον δόξαν»

ΟΜΙΛΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

Δρος Θ και Φ, Ἀκαδημαϊκοῦ - Ὁμότ. καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

1. Ἀνερχόμενος τό βῆμα τοῦτο, ὀφείλω ἐν πρώτοις νά ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τόν κ. Ἰωσήφ Σιακκήν, ὅστις μέ ἐγνώρισεν εἰς τὰ ἀξιότιμα Μέλη τοῦ «Κεντρικοῦ Ἰσραηλικοῦ Συμβουλίου». Εὐχαριστῶ ἐπίσης τόν πρόεδρον κ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ, τόν ἀντιπρόεδρον κ. Δαυίδ Σαρφατήν, ὅπως καί μάλιστα ἰδιαίτερώς τόν Γενικόν γραμματέα τοῦ Συμβουλίου κ. Ραφαήλ Σαμπεθαί καί τὰ λοιπὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ Συμβουλίου, διότι μέ ἐπέλεξαν ὡς ὁμιλητὴν τῆς σημερινῆς εὐλαβοῦς Συνάξεως. Ἐκλήθημεν πάντες διὰ νά συμμετάσχωμεν εἰς τὴν Ἐπιμνημόσυνον Τελετὴν διὰ τὴν 40ετὴ ἐπέτειον τοῦ Ὀλοκαυτώματος ὑπὸ τῶν Ναζι τῶν 60.000 ἀδελφῶν μας Ἑλληνοεβραίων τῆς Θεσσαλονίκης καί τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Τὰ διακεκριμένα μέλη τοῦ «Κεντρικοῦ Ἰσραηλικοῦ Συμβουλίου» ἐπέλεξαν τόν ὁμιλητὴν ὡς εἰδικὸν μελετητὴν τῆς Θεολογικῆς Γραμματείας καί μάλιστα τῆς ἱερᾶς Βίβλου, δυνάμενον ἐπομένως νά κρίνῃ ἐλευθέρως καί ἀπροσωπολήπτως τί ἀμοιβαίως κατὰ μέθεξιν προσέφερον εἰς θυσίας καί αἶμα οἱ δύο λαοί, Ἑβραῖοι καί Ἕλληνες, εἰς ἀνάπτυξιν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, μέ βάσιν τὴν πίστιν των εἰς Θεόν «Υῖστον», Πατέρα καί Δημιουργόν καί Προνοητὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου καί Πλάστην ἰδιαίτερώς τοῦ Ἀνθρώπου.

2. Ὁμολογῶ ὅτι ἀπεδέχθην τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν οὐχὶ χωρὶς δέος, ἐπεὶδὴ ἐφοβούμην μήπως ὑστερήσω κυρίως εἰς τὴν διατύπωσιν καί περιγραφὴν τοῦ «ἐγκλήματος τῶν αἰώνων», ὡς ὀρθῶς ἐχαρακτηρίσθη ἡ ἐκτός πάσης περιγραφῆς ἐσθφορικὴ καί πανστανική ἐσχεδισμένη ἐξαφάνισις δι' ἀπανθρώπων μέσων, τλαιπωριῶν καί βασάνων τῶν 12 ἑκατομμυρίων περίπου Ἑβραίων ὅλης τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ τοῦ θηριώδους Χιτλερισμοῦ! Μεταξὺ τούτων συμπεριελήφθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καί ἡ ἐν Ἑλλάδι καί ἰδία ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ παροιμία τῶν 60.000 περίπου ἑλληνικῆς ἰθαγενείας Ἑβραίων! Ἐν ἔτος ἀκριβῶς μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν χιτλερικῶν ὀρδῶν καί τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ ἐξηκριβώθη καί ἐπεσημάνθη ἡ ἐβραϊκὴ καταγωγὴ τῶν Ἑλλήνων καί τῶν οικογενειῶν των — ἀρρέων, θηλέων, νέων, γερόντων καί νηπίων — καί ἀφοῦ δι' εἰδικῶν περιβραχιονίων (κιτρίνων καί μέ πεντάλφα διὰ τοὺς σπουδαστάς) ἐπεσημάνθησαν, ἐδόθη ἡ διαταγὴ νά συγκεντρωθοῦν ὅλοι εἰς ὠρισμένην πλατεῖαν, ἐκεῖθεν δέ ἡ ἀνθρωποθάλασσα αὐτὴ ὠδηγήθη διὰ μέσου τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς πόλεως. Ὁ ὁμιλῶν, ὅπως καί πολλοὶ σήμερον συνάδελφοι Ἀκαδημαϊκοὶ καί μάλιστα ὁ νῦν πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς καί πρῶν ὑπουργὸς κ. Παν. Ζέπος, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς καί πρῶν ὑπουργὸς κ. Ἰω. Ξανθάκης, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ὁθων Πυλαρινός καί πολλοὶ ἄλλοι συνάδελφοι καθηγηταὶ τοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης παρέστημεν μάρτυρες τοῦ τραγικοῦ καί δυσπερίγραπτου τούτου δράματος νά σῶνται αἱ χιλιάδες τῶν συμπατριωτῶν μας Ἑλληνοεβραίων «ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν»!

3. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμελέτησε τό συγκλονιστικὸν βιβλίον τοῦ Χάιντς Σαλβατὼρ Κούνιο, «Ἐξῆς τό θάνατο» (Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 560) εἶναι δύσκολο νά συλλάβῃ τό μέγεθος τοῦ χιτλερικοῦ τούτου «ἐγκλήματος τῶν αἰώνων» καθ' ὅλην του τὴν ἑκτασιν. Εἶναι ἀδύνα-

τον νά μὴν αἰσθανθῇ ἐντροπὴν καί κατασχύνην διὰ τό γεγονός, ὅτι εὐρέθησαν ἄνθρωποι - κτηνάνθρωποι, οἵτινες ἀφοῦ μετεβλήθησαν εἰς ἀνθρωπόμορφα τέρατα, ἐσπευσαν ὡς λυσσαλαῖοι λύκοι καί τίγρεις, χωρὶς δισταγμὸν καί μέ πεπωρωμένην τὴν συνείδησιν, νά κατασπαράξουν ἀθώους ἀνθρώπους μέ μόνην τὴν αἰτίαν ὅτι ἐγεννήθησαν Ἑβραῖοι! Ἀνέγνωσα τό βιβλίον τοῦτο καί ὁμολογῶ ὅτι ἡσθάνθην νά μέ καταλαμβάνῃ δέος, ἐντροπὴ ἀλλὰ καί ὀργή! Ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεώς μου ἐξησθένησε καί κρίσις μέ κατέλαβε. Διηρωτήθην ὡς Θεολόγος. Πῶς ἐπιτρέπει ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τοιαῦτα «ἐγκλήματα» ἀνθρώπων κατὰ τῶν ἀθῶων πλασμάτων του; Μετὰ τὴν παρέλευσιν ὅμως τῶν 40 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ «ὀλοκαυτώματος», βλέπομεν καθαρώτερον καί κρίνομεν δικαιότερον τὴν βουλήν τοῦ Ὑψίστου. Καί ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ἡ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ρῆσις (Ἡσ. 40, 13 ε.): «Τίς ἐγνώ νοῦν Κυρίου, καί τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο, ὃς συμβιβᾷ αὐτόν; Ἡ πρὸς τίνα συνεβουλεύσατο καί συνεβίβασεν αὐτόν; Ἡ τίς ἔδειξεν αὐτῷ κρίσιν; Ἡ ὁδὸν συνέσεως τίς ἔδειξεν αὐτῷ; Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου καί ὡς ροπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καί ὡς σῖελος λογισθήσονται· ὁ δὲ Λίβανος οὐχ ἱκανὸς εἰς καύσιν... καί πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδὲν εἰσὶ καί εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν»!

4. Ἐξ ἐπιτήδους προσέδωκα τὸν τίτλον τῆς ὁμιλίας μου «Ἐκ τοῦ Μαρτυρίου εἰς τὴν ἀναφαίρετον δόξαν!». Διότι πράγματι καί τό πιστεύω, τὰ κατὰ τῶν Ἑβραίων «ἐγκλήματα» καί τὰ παθήματα, γενικῶς τὰ «μαρτύρια», ὅχι μόνον τῶν 54.000 τῆς Θεσσαλονίκης καί τῶν 6.000 τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καί τῶν ἑκατομμυρίων Ἑβραίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ἀπέβησαν ἀποδειχθέντα «Δόξα» τῶν ὁμοφύλων των! Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει ἐν πνεύματι προφητικῶν ὁ Μέγας Μωυσῆς, ἡ μεγαλυτέρα θρησκευτικὴ καί πολιτικὴ προσωπικότης τῆς Π.Δ. Ἰδοὺ πῶς καί τί ἐπροφήτευσεν ὁ μέγας Ἠγέτης τοῦ Ἰσραὴλ Μωυσῆς ἐν τῇ οὕτῳ καλουμένῃ «ὠδῇ» αὐτοῦ: (Δευτερ. 32, 43):

«Εὐφράνθητε, οὐρανοί, ἅμα αὐτῷ, καί προσκυνήσατέωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ· εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καί ἐνισχυσατέωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· ὅτι τό αἶμα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκδίκαιται, καί ἐκδικήσῃ καί ἀνταποδώσῃ δίκην τοῖς ἐχθροῖς καί τοῖς μισοῦσιν ἀνταποδώσῃ, καί ἐκκαθαριεῖ Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ»!

5. Οἱ καθαρὸν ὄμμα ἔχοντες καί κρίσιν ὀρθολογικὴν, βλέπουν τὴν προφητείαν τοῦ Μεγάλου Μωυσέως πραγματοποιουμένην ἐν τῇ βαθμιαίᾳ στερεώσῃ διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τό 70 μ.Χ. τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Τίτου καί τὴν ἐπελθοῦσαν νέαν διασποράν τῶν Ἑβραίων, νά θεμελιούται καί νά ἀνδροῦται ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ τό κράτος τοῦ Ἰσραὴλ, αἱ πρόδοι τοῦ ὁποῖου νά προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Καί θά ἦτο εὐχῆς ἔργον, ὅπως οἱ γειτνιάζοντες λαοί, ἀλλὰ καί οἱ δυνάμενοι νά βοηθήσουν, ὥστε ἐκ τῆς φλεγόμενης σήμερον περιοχῆς νά ἀνατεῖλουν ὅσον τό δυνατόν εἰς συντομώτερον χρόνον, ἡμέραι εἰρήνης καί σταθερότητος καί ἀδελφικῆς συνυπάρξεως ὅλων τῶν ἐγγύς τοῦ Ἰσραὴλ περιοχῶν καί μάλιστα καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ Μεσογειακοῦ χώρου. Διὰ πρώτην

עץ חיים היא

Δένδρον ζωης ειναι η Τορά...
(Παροιμ. 3:18)